

A-3729

Aleksander Lassmann

1. det. 1879

1946

Raamatukogu.

2811.

Meri

Motto:

Kuuldus: nagu kostaksid tuhanded
laebehäälled, nagu kõneleksid kufagil
kurwalt kannatajate keeled;
nagu hoigaksid haledasti suured
haawatute hulgad;
nagu nutaksid nuufjudes sajad sõja-
väljal surijate salgad;
nagu põlaksid kiriku kellad kange-
laste kalmul;
nagu hulaksid hirmsasti paljud pii-
natute inimeste hinged ja
nagu forjaksid kolelasti pööraised
põrguliste parved.

Tallinnas, 1922.

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

83610

A. Raudsepp'a ja J. Kirjipuu trükitöja
trüft, Tallinnas, Rataskaewu t. nr. 6.

E 1528640

Eessõna.

Oma raamatute ja paberite kallal sorides ja neid korraldades, leidsin ootamatalt ühe kolletanud paberisse mäsitud pakifese, millest wäike kogu kirju ilmsiks tuli.

Neid lähemalt silmitsedes, tuli meele wana-tene, kes selle pakifese minule oli pärandanud umbes kümme aastad tagasi oma surma woodi peal.

Peas kerkisid ülesse kauged mälestused mehest, kes minu läheduses — linnast wähe eemal kusa-gil wäikeses poollagunenud majakeses — ükssilda-sena elades, oma isäralduste läbi laiemalt tun-tud oli olnud.

Silmi ette ilmus ta wärisew, kapi najale toetaw, luid siiski aukartust ärataw kuju, wälispidiselt rahulik — aga üleelatud sisemiste kannatuste jälgedega nägu; aukuwajunud palged, piiratud õhufese walge habemega ja furwad igatsewad silmad; kuna kõrwus ta tume hauatagune hää lolas. Utundmuslega mäletasin ta kõnet, mis oli täis sügawaid mõtteid, elutarkust ja pehmeid isalikka nõuandmisi.

Meie tutvus algas juhtumisi mere läheduses metsas, väikese teekese peal, kus wanast aitasin ta ülemineku juures lagunenud sillast, mis teel takistuseks olewast ojaksest üle wiis.

Pisarateni liigutatult oli ta selle eest tänulik. Wanase harjunud wiis oli igapäew, kui seda lubasid ta enese terwis ja ilm, jalutuskaite teha mere poole, mis ta elukohast paar wersta kaugel oli.

Pärast nimetud juhtumist puntuksime tihti kofku ja saime sõpradeks waatamata minu nooruse, — siis weel peaaegu poisikese ea peale.

Nüüd seda kõiki meeletuletades, lugesin leitud kirjad läbi, mis sisaldasid lühikesi kirjeldusi, mõtteid ja elusündmuste katkendisi ja otsustasin neid trükkis avaldada.

Need olid kirjutud selge arusaadawa keelega, kuid leidis sõnu, mida nüüd enam ei pruugita ja mida mina omalt poolt uuemate sõnadega, kui ta wanemad, kirjawiisi muutmiseega parandasin, püüdes seal juures waljult nende algmõtteid alal hoida.

A. Laszmann.

2811

I.

Kord lapsena teekonnal — sõites ühel ilusal suvisel hommikul mööda maanteed — olin äärmise imestuseni üllatud, kui metsast välja jõudes, korraga oma ees nägin määratumat vetelagendikku, mille peegel-siledal pinnal siin ja seal ühiskud purjekesed — nagu liblikad — walgendasid.

See oli meri, mida piirasid ühelt poolt hiigla suure loperguse poolrõngana: paiguti libamisi merde kaduwad, paiguti tõrged — hommituse päikese paistel saladuslikelt helenawate järsu liima ja paešeintega — kalbad, kuma teine äär kuskil tangel taewa serwaga kottu sulas.

Kallastelt alla hõbeselge weepeegliise waatas tõsiselt — nagu mingisuguses sügawas järeldõilemises — pühalt-ahke mets.

Sahkesti termitades sirutas kaugemalt merest sinetawa õhulooriga kaunistud saarekene.

Näis, nagu ootaks ta sinna külla tulijaid, pakkudes meelitawa naeratusega ilu ja head rikkalikust külluses.

Kalda ääres wees, kui ka kiwide otjas istusid lumiswalgete merikajakate parved.

Kõik see tõkku — ühes sügaw-selge pilwita taewaga, nägemata kaugusse ulatawa tumesinise merega ja kallaste wahelduwa loodusega — sünnitas muinasloolijelt toreda pannonraama, mis pillu nõiduslikult kütkestas. Silmale piirita wabadust pakkudes, äratas ta hinges ennetundmatuid igatsusi.

Tundus, nagu ühendaks mind selle ennenägemata, waitse weewäljaga mingisugune sala wägi, nagu oleks ta oma heikiwate kallastega, neid kaldaid ehitwate metsadega kui ka weepinnal walgendawate purjekestega haruldajest omane ja nagu hiilgaks seal kaugel mere ja metsa taga hinge igatsuste kodu.

— — —

Ajad arenesisid — ettevõtted edenesid.

Glades mere läheduses, ruttasin alati, kui mahiti sain, ta kallastele, et unustada igapäewast halli elu ja waimule uut wärskust ja jõudu ammutada.

Enamasti kõitis mu tähelepanu lai lage laotus, milles oli siiski filmale ja südamele lõpmata palju.

Tihti peataksid pillu edasi-tagasi liikuvad laewad, mis filmapiiritatka wälja kerkisid waewalt märgatawate täppidena ja liginedes pikkamiisi suurenesid, kuna teised jälle samasuguste täppidena sinna kadusid, jättes järele rusuwat muljet, äratades hinges kurbust, mida tunneb üksi wõõrjale jäänud inimene, kajastades kahju kadunud noorus ja õnne järele.

Tüdimata põnemelega waatlesin rahutumaid laineid. Võpmata hulkadena tõusid nad kaugusest, liginesid kaebliku kahinaga, nagu vastu tahtmist nurises, hüppasid vastu kallast, purunesid ja kadusid.

Suurel puude wilus puhates ja rohu peal lamades, kuulatasin filmi kinni pigistades lainte uinutawad laulu, mille ilka uuesti kordumatest toonidest nagu terve igawik kõlas.

Lõbusõit paadiga kiikuwail laintel oli mu armsam aja-
wiide; kuid huwitaw, täis juhtumisi, oli kaugem reis laewal.

Näha ennast lahutuna kõigest mürinast ja kärinast, igapäewasest hallusest ja inimeste tühjusest, filmitseda ainult sügawat taewast ja rahulikku merd — milles wahelduwad mitmesugused mujal kordumata kütkestawad pildid — tundus midagi suurepäralist, mis äratas kirjeldamata waimustust.

Uhesugust põnemeist sünnitas torm kui meri mõllas — laew hüppas, kiikus, waarus. Siis tuli pingutada närwisid — mehikelt kaasa elada wägewa loodusega. Sai näha looduse määratumat jõudu, mille kõrwal inimene wilets, tühine. Sinna lainetele olid nagu koondatud kõik maailma jõud.

Ilka ja alati jäi meri minule üheks ja seesamaks mõistatuseks sõbraks, kelle filmid täis sala tõmbejõudu ja südametuhanded tundmused; kelle hääles miljonid mitmesugused helid.

Nagu hüpnotiseeritud seisin ta õõguwa pale ees, wahetisin tundide wiisi ta määratumaisse paljudõnolewaisse filmi; tundsin ta hingamist, lugesin ta mõtteid ja nägin pilke, mis mõnikord magusasti naeratades meeli wangistasid ja nagu õrnalt paitades südant sulatasid, mõnikord aga kohutawalt hirmutasid ja õnnetust ettekuulutades ähwardawalt hoiatasid, tumeda waluna südames saatuse etteaimduist sünnitades . . .

Mõjurikas pilt esines enne tormi.

Tasane, peaaegu waitne tuul. Taewas segane, enamasti taetud finakas-hallide helekollase äärtega palistud pilvedega, millede wahelt siin ja seal walguse kiired, kui ehmatanud wõõrastawad pilgud alla langewad. Sht haruldaselt puhas. Meri põnewil, ootamas seisandis — on inimese sarnane, kes hirmuga pärani silmil kaugusse wahib. Ta kerge lainetusega wirwendaw, kirju, wäljapoole pöördud pind läigib iseäralise tumerohelise läikega. Nagu peopesa peal on seal kõik selgesti näha. Mõju, mis enne paari wersta kaugusest segaselt paistis, tumeb nüüd kümne wersta pealt peensusteni wäljafujunutena. Paadid, laewad, saared ja kaldad on wõimata kõrgele tõstetud ja paistawad imestustäratawalt suurelt ja ligidalt, nagu läbi suurestegewa klaasi.

Kõik loodus waatab tungiwalt, tõsijelt — hüüab kurjatuulutawalt.

Smekiiresti tõuseb weji kallaste ääres — ennenägemata kõrguseni ja peksab rahutumalt. Mõnes madalamas kohas ujutab ta juba üle ääre.

Walju hädakisaga, lennates kõrgel taewa all, põgenewad tormikuulutajad — merikajakad.

Südamesse asub raske rammestaw tunne nagu mingi saatuslike sündmuse ees.

Kalamehed ruttawad merelt ja forraldawad paate, neid kindlale kohale asendades. Häda neile, kes ei jõua kaldale õigeaajaks.

Tuul waitib veel enam.

Laewamehed kaugemal merel walmistawad tormile wastu minema ja waatawad põnewil pilguga kaugusse.

Seal filmapiiril lööb juba segaselt.

Üles kerfib must pilwe, mis paksu wõõna üle taewa

ulatab ja kiiresti läheneb, kuna ta ees waitjemad just kui wälledad käfjalad igale poole laiali joofsewad.

Läheb pimedamaks, helgib mitteloornulik walgus, mida fñnnitab madal, mõne minutiga peatohale tõusnud tormi pilwe.

Altpoolt pilwe lõbb taewas uuesti heledamaks ja esi-
neb niisugujena, nagu ühineks seal pilwed ja meri, mis li-
hades edasi tungib.

Beel ei ole tuule õhtu tunda, aga juba kostab eemalt
õudne kohamine, nagu wajulsid sügavusse määratumad mäed.

Pealtwaatajal lõdwenewad lihatsed, keha lõbb wärisema,
hingamine läheb raskeks. Tundub lammatus.

Sündant waldab justkui üleüldse lõpu eel. Tohtma-
talt pöörab nägu hinge pööritava panera etenduse pealt.
Slnub tunne — filma finni pigistades kuhugile langeda ja
unustada, nagu jaanalind tagaajajate ees.

Suure jõuawad esimesed sõnumitoojad: siin ja seal
haarab närwiliselt wett mõni üksik järsk tuulehoog, sa-
hib kaldal põõsast raputades, nagu tahaks teda puruks murda,
tungib kallale mõnele pitale puule, mis walju häda-
rabeledes end sügawa tummardusega peasta püüab. Nagu
winguwad nooled, joofsewad mööda tugewad tuulepuhangud.
Wapustawa tõukena tabab algaw torm. Peksub wihase-
lt wihm.

Taewas muutub ühesuguseks halliks koguks, millest ai-
nult madalamad kiiresti lendarwad pilwefesed wälja paistawad
ja mõidufalt, häwitades ja purustades, tungib edasi wä-
gew maru."

Hullumeelselt vihane oli meri, kui wali tuul wingus, wistlas, kui kange torm möllas, hulguis, kui põlised puud kaldal wärisedes hoigasid ja raskatades langesid; kui taerast katsid paksud pilwed ja wihma ojana walas.

Ta oli kui mõõtmata suur katel, milles wesi meeletult keeb, piiske igale poole üle ääre loopides; — kui määratu süda, mis wiimse äärmuseni äritud ja mida ei suuda rahustada üheski looduse wägi, mille tufsumine kui terve ilma wanfrite mürin; ta lohutaw peksmine — kui lõpmata madude hullkade wihone latsumine.

Nagu miljon walgeid weemaimusid määratumas nõiamängus, meisifult hüpates ja tantfides ja kõrwulufustawa kisaga üksteist tagaajades, tormasid hirmsa mürinaga wastu kolbaid wihased lained, kõrgeid weefambaid üle ääre wiru-

tades, kuna liiv, kivid ja puutülid ühes purustud kalda
kattenditega merde tagasi weeresid. kus juures nende lange-
mise ragin ja colin üleüldise müraga üh'e sulas.

Kuuldus, nagu kostaksid tuhanded kaebes-hääled, nagu
tõneleksid kufogil kurbalt kannatajate keeled, nagu hoigaksid
halebasti juured haamatute hulgad, nagu nutaksid nuuksudes
ajad sõjaväljal surijate salgad, nagu kõlaksid kangelaste
kalmul kirikufellad, nagu hulutsid hirmsasti paljud piinatute
inimeste hinged ja nagu karjutsid toledasti põõrased põrgu-
liste parved . . .

— — —

Pärast termi, kui tuul juba tajane, oli merepilk küll wähe
lahkem, kuid siiski weel üsna tõsine. Lained käisid palju
madalamalt ja aeglasemalt, — aga seal kaugemal nagu kees
misi ikkagi weel kange kohnaga, wahutades, mis kui kurb
kaebamine kaugele kostis.

Taewas oli alles pilwes, kuid wõis siiski juba mõnes
kohas märgata walgemaid jooni, mis isegi silmapilklist päi-
tese naeratust töotasid.

Näis, kui jahtuks meri omaft kangeft wihast pikkamisi,
tulles wähehaawal jälle mõistusele.

Meeletuma laastamise jälgil oli näha igal pool: kal-
dal metsas juured puud maha murtud, kohati lallaz ärahu-
tud, purustud, ka liwidki paigast nihutud, mõned merde
tuffunud. Teises kohas jälle wahtisid liiwa ja muu koku-
aetud risu ja rämpsu hunikud.

Mõnda kohta ei olnud enam kerge tundagi.

Eiin ja seal kalda ääres wees, kui ka wäljas liiwa
peal, wedeleksid latid, lauad, nõõrid, purustud mööblitükid,
palgid, kummuli löödud paadid ja muu mitmesugune mereft
wälgawisjatud kolu.

Oli ka näha madalale finniaetud, wigastud laew, mis wilturajudes laintel kiitus.

Rõige selle kohal keerlesid, ülesse ja alla liugledes ja lainte harju suudeldes, uudishimulised kajakad. Walju, täis upjakat iseteadmust, kraaksumisega, millest wälja paistis tõrelemine tehtud häwituse üle, lendas läbi õhu wares.

Wähe haawal, nagu argelt, ilmusid inimesed, et kaldale aetud kraami rewideerima hakata.

Oli mõõda hirmus pahandus, tuline wiha halastamata wäljawalatud, fantud raske karistus. Oli rifutud palju hoolega tehtud tööd ja waewa, palju süüta elu häwituid, inimesi mere põhja maetud. Walusad leinapijarad filmis, ahastasid abitumalt purustud jäänused. Laintest kotsis hullade lootusetä kaebamine ja tasane nutt. Kurwalt kahetsedes waitisid päikese kiired. Salaja fofistades, ettewaatlikult hiilis tuul.

Kuid edasiruttaw elu ei peata: madal lootusetä laine waheldub peagi kõrgemaga, rõõmsamaga; ja läinud minewiftu unustuse hõlma mattes, woolab liikumine endiselt.

— — —

Waljusti kohisid weerewad weed — lustilikult laksusid lained. Tugewasti tüüris laew läbi lainte, peatamata, sihtides kauge nägemata sadama poole.

Elu liikus, keerles, asjad arenesid, püüdmised paisusid. Rihas mõtlus.

Waheldasid: õnn ja äpardus, rõõm ja kurwastus. Mehikelt murdis teed meel, julgelt tagantades talistusi pahemalt ja paremalt poolt teelt. Noorus julgustas, rõõmustas, wäsimata waimustas, püüdes mõita waewa, oodates mõnu-

fat ja lähedat elu, lootes omandada au ja hülgust. Silma ees hülgas hele eesmärk. Südamel kõnelesid igatsused ja soovid. Võudis aeg kodu korraldada ja eluseltsiliselega armastuse sidemeid sõlmida.

Kõiges selles lainetavas liikumises ja vaheldumates mõitlustes oli mu hinge ilusamate ihade ja südame salajamate soovide ainuke täieline kaasteadja „meri“, — kui truu sõber, keda alati usaldada võidi ja kellele kartmata, lapselikult kõik julgesin avaldada, mis mõttes mõlkus ja südamel sopis soikus ja kelle süüta silmist see kõik jälle tagasi kajus puhtalt, mitmekordselt kaunistatult.

Ta luulelistel kallastel kadusid rahutumat mõtteid — uinusid äritavad mälestused. Võrsumatel laintel vaikisid raimu väsitavad mõitlused. Seal pühalikus looduses elas hing ainult olematu unistuse ilmas, süda sulas waimustawa ümbruse hõlmas. Meelt rahustas metsa mahe mühin, mis waheldus lainte wälju kohinaga.

— — —

Ilus oli meri suwisel õhtul — kene kallal, kuhu ruttasin. Nagu kullatud säras ja sätendas looja minemas päikeses merepind, millele kallastelt rohelisted metsad magusasti wastu naeratafsid.

Siin ja seal wees hüppasid wallatu kiskamisega suplejad, kui walged merenäkid. Õhtu täitis nende kisa, wee solin ja pahin.

Õhõda fildat weepinda liuglesid üksteise wõidu terged paadikesed, jättes järele pikki wirwendawaid jugasid. Lustilikult naljatasid nendes sõitjad.

Taewas selge-puhas, nagu pühitud — ainult õhtu pool serwas ujusid paar tallekeste kujuklist pilwefest . . .

Loojas päifene. Puude latwe suundeldest lahkusid wiimased tiired. Võuna-hommikupool löi taewas tumedaks.

Õhus terge hämarik — metjas pimedus. Võsastifu ääres orus hõljus hall udupoon. Wähehaawal kadusid mereladalt inimesed. Waikis kära. Üle lahe lendas unerahule weel wiimane wares.

Mustas õõwaibas puhkas juba waike saarekene. Gemalt koskijid üffitud inimeste hääled, õõlinnu laul ja lähedalt külast wali koerte haukumine, millest üks hääl jämeda passina kõlas.

Männikus helises kellegi hele laulu hää, mis õhtuses õhus mitmekordselt kajades hinges melanholilisi igatsusi ellu kutsus ja südant sügavamalt liigutas, kui üheki kontsert.

Kui süda, mille löögid lödwenenud, soowid joikunud, tormilised tungid tumenenud, püüdmissed puhkamas seisid sügawas waiuses — nagu raksest wäsimusest puhates ja pikade pingetega saawutud waewa wilja maitstes — määratu meri. Ainult harwa kuulbus kalda ääres mõni wäikene lofsatus, nagu uinuwa inimese wiimane wõpsatus. See hüiglane waju segamata unustusesse.

Juulad olid sumised õhtud mere kaldal — weel ilusamad täis salajoomastust tumedad juulikuu ööd.

Nagu häbelikult piiludes, waatas üle lagendiku madalalt metsa ferdalt kuu. Puude latwes kahjies tasane tuul, mis wäikeste waheagade järele kaugemalt õõhämarikust tõusis, lähenedes paisus ja jälle kaugemale kadus hinges ime-lik sala muljet awaldades. Nagu hulkade õõlewuste erutatu intu sojin eraldus sellest haawalehtede närwilik wärijemine.

Gemalt üle mere ja metsa sõrased heledad põuavälgu
sähwatused.

Siis wajus waitsesti mu kaenlasse kallim. Soojalt
surusin suu ta õlgawatele huultele. Ta sügawais filmis
sõrased hinge igatsuste meri. Nägu hülgas õnnest. Hindus
sihas ja kees tormiliselt tuisu süda. Pead ehtisid kuust
kullatud loffis juuksed, mis uhkelt rippusid üle õla.

Tundmuste lainete tugewatel tõugetel lõppes peas
mõtlemine, kadus mälestus. Kõik elu ja olu ununes.
Tundsin ennast mingisuguse üliloomulise olemusena istumat
muinasloomulise, läikiva järwe kaldal, kaenlas sale näkineitsi.
Tal peas pärlikrants ja näol nõiduslik naeratus.

Udujooni mõjastiku ääres oli kui märgivate metsahald-
jaste fugu, lainte tasane lausumine — weewaimude laul,
tuule kohin punde latwes — looduse lümelik kõne armasta-
jatele ja saladuslised wälgusähwatused kaugelt metsa ja mere
tagant — kui õndsamad ilmutused hinge igatsuste igawesest
koduist . . .

II.

Rutuga korraldan asja. Veel on mitu talitust teha, kuid pean õhtuks walmis jõudma — pean sõitma õpetaja juure laulatusele. Kain veel siin ja seal, ostan, walmistan, kiirustan, kiirustan põksuwa jüdamega, nii tähtsamale tunnile wastu minema.

Ütsti omas mõtetes olen unustanud kõik ilma. Astun ju nüüd uude elujärku. Tulewad uued wõimalused, püübed, uued raskused, mured, uued rõõmud.

Seljataga on tee, mis palju wõistanud: rasketes oludes mööda saadetud lapsepõli, veel raskemates, peaaegu wõimatutes tingimistes hariduse omandamine, mille juures ei puudunud palju täielisest meeleäraheitmisest ja millest terwilele parandamata jäljed jäid, waatamata pärastise hoole ja korraliku elu peale. Siis jälle mitmesugused wälsjed tatistused ja äpardused teenistuse alal. Minult üliinimliste pingutuste tõttu, mis sikkust ja jõudu ammutasid nooruse waimustusest ja õnnelikule — waewa mitmekordsest tasuda töötawa — eesmärgile wäljajõudmise lootusest, olin üle saanud kõigist raskustest ja majanduslikelt kindlamale järjele tõusnud.

Nüüd seda kõike meeletuletades, püüan küsida pilguga tulewikku tungida, püüan ette näha, misjulgune oleks tulewiku tee, mille läimist täna algan. On see nüüd ehk veel raskem, kui siamaale? Wõib ka olla, et nüüd juu-

remad wapustused mööda, tee tasasem, edasijõudmine ta-
hefesi lõbusam.

Wõib olla, jaab eespool looduse lõbu maitsta, kogu-
tawatel paigidel peatades puhata ja unustada endiseid wa-
pustusi ja raskusi.

— — —

Õpetaja tuba on heledasti valgustud. Meie seisame kahekesi laua ees, mille taga õpetaja laulatusel kõnet peab: Wilhelmine walges riietes, wäikene pärg peas, minul uus must ülikond. Peale meie on veel 4—5 inimest.

Haruldane pühalik-ülendaw moment, mis waldab kõik tundmused, surub maha iga wähemagi kaalumise mõtte. Südamel, kuigi oleks veel mingisugust ettenägemise aimdust, siis uimastab seda filmapilgu wägew mõju. Tundub, nagu oleks forruga wälhajõudnud lagenditu rajale, kust filmale wastu peegeldab uus tundmata loodus, milles eesimene pilk, esimese ootamatuse tõttu, veel midagi kindlat ei taba.

Elu nagu oleks pilguks peatama jäänud; ja nagu viibitsid lainte kõrgemal turjal, kuhu tõikide tähelepainu pöördub. Kõikide filmad saadavad ainult meid.

Õpetaja räägib uuesti tulewiku ülesannetest, püüetest, ühistest ideaalidest, võimalikkudest muredest, turvastusest, rõõmusest.

Ta kõne, mis waba rõhuvatest äraiganenud lausetest, mõjub waimustawalt-kaasatistuwalt, nii et faks juuresolijat nuutjudez nutma hakkawad.

Nende liigutuse kurb iseloom jäi mulle mõistmatuks, kuid pärast armasin seda pahaks etteaimduseks.

Meie aga seisame mõlemad rõõmsalt, kuuleme kõnest ainult rõõmu.

Rõõmsa, õnneliku pilguga waatab Wilhelmine õpetajale filmi. Waljusti, kindlalt sõlab „jah“. Õnnest päris joobunud wõtame wastu teiste õnnesoowimised.

Peale laulatust kõneleb õpetaja headtähenawat lahkel toonil meiega veel kaua.

Kõik on uskumata ilus, luuleline. Kõik filmitsewad meid, nagu läbi õnne loori. Tulewiku tee näib lõhnawate lilledega ülewisatud olewat. Meid ootab wist küll üliõnn.

— — —

Karilikut waatawad mehed abiellu astumise puhul tulewiku peale tõsiselt-kaaluwalt; ei puudu mõnikord ka argtuse mõtted, mis saatustlike sammude asilükkamise wõimalusele heameelega kaasa tunnekšid.

Uus tundmata elu ja uued kohustused, mida mõtleja mees ühes abieluga näeb omale peale tulewat, sunnitwad teda järelmõtlema.

Naesed selle vastu anduvad ainult oma tunnetele. Nad on, mitte ainult muretumad, vaid otse lapselikult rõõmsad. Nende, peaaegu ainsamad, siamaalsed soovid ja püüded teostuvad, nüüd leiavad nad omale kindla toe ja kaitsja — hädaohuta rahuliku paigakese, kus warju leida võib inimeste waenulikkude pillude ja saatuse kiuslikkude tujude eest. Mees on nendele kõik: kes kõik võib, kõik teab — ühesõnaga nende kõikide soovide sümbol.

Juba esimesel tutvumisel tundsin, et Wilhelmine — kui naesterahwa mõju minule hoopis teistsugune oli, kui nende oma, keda siamaale olin näinud ja mind haruldaselt võimsalt kütkestas. Ta oli kohe imeliselt kodune, kui inimene, kellega juba lapsest saadik harjunud.

Ma ei olnud veel abiellu astumise üle põhjalikumalt järele mõelnud ega ennast selleks ettevalmistanud. Et minuga sarnane asi juhtuda võib, polnud nagu tõsiselt meele tulnudki.

Nüüd oli mul warsti selge, et mu saatuse otsustatud, et see inimene minule loodud, ma temast enam mööda ei pääse, vaid ennast temaga tihes ehk tahtmata siduma pean, ehk õigem juba tunnen seotud olevat.

Tegin ka esialgu paar katset kõrwale puigelda tundmata võimalustega ähwardawa sammuga eest, — kuid nägin igatord, et kaugemale püüdmise asemel sellele hoopis lähenesin.

Nende katsete asjatust nähes, lasin ennast ainult saatusest juhtida.

Meie wahetord muutus igapäewaga soojemaks; tekkis armastus sõna täies mõttes — puhas firgline armastus, mis meid hingeliselt üksteisele lähendas — meid igawestii ühte sulatas.

Nägemised olid meil õige sagedad: üks päew teine teist mitte näha sünnitas waluliku igawust. Kui wõimata raste see oli üle tunda, näitab lugu:

Umbes pool aastat peale meie tutvunemist oleks mul tarwis olnud kuhugile üheks nädalaks sõita, — kuid Wilhelmine nuttis ja palus seda mitte ette võtta. Ta ei suutnud kõige lähematki lahkumist wälja kannatada.

Ma mõistsin ta õrnatundlikku iseloomu, aimasin igatsuste piina ja lõppude lõpuks muutsin oma plaani.

Zoomulikult, nagu iseenesest tekkis nüüd abielu mõte ja Wilhelmine oleks seda ka üsna warsti soowinud, — kuid ma wiivitasin siiski, kuni meie tutvunemise aastapäewani, mõttega: võib olla, tuleb weel ilmsiks mõni asi, mis meile pärast komistuseks olla võiks.

Kui küsitaks, misjuguised olid omadused, millega Wilhelmine mind köitis? Kas välispidine iludus, hea harius, tark otsustamisewõime, rikkus ehk lustiline lõbus olek. Siis wastaksin — ei midagi jarnast; waid mu südame võitisid: lihtsus, õrnus, wäikne olek, lapselik usaldus, melanchooliline igatsus ja suur sisemine soojus, mis talt wähetpidamata nagu lõpmata hallikast woolas.

Peaasi oli wist küll täieline hingede wastastikkune tokkukõla.

Hingeline armastus jäi meile katkestamata sidemeks elus ja surmas.

Waatamata meie kõige soojema wahetorra peale tõusid ka minus abielu mõõdapeasematust nähes mitugi korda mõtlemised ja kahtlemised: kas suudan olla, milleks mind mõeldakse? Kas ehk ei juhtu minu teenistuses katastrofi, minul enesel mingit äpardust, haigust, mis teeks õnnetumaks inimese, kes naiwselt minust palju loodab ja kellel aimugi ei ole, et ma elu muutlikkuse ja oma enese saamatuse

ees enese õige wiletsa ja nõrga olemat tunnen, vähemalt mitte seda ei ole, mis ma olema peaks. Nüüd tuleb lah- kuda paljudest harjunud kommetest, pean wiist ka sõbra- maha jätma, kaotama siamaalse wabaduse. Võib olla, muutuvad tundmused, jahtub armastus, tefib umbusaldus, mille tagajärg tihti lahutus. Wiimase kartuse põhjuselks olid mitmedki nähtud abielud, mis esiotsa küll õnnelikud, — pä- rast aga täiesti äpardasid.

— — —

Olin siamaale waadanud laulatuse kui mingisuguse mõis- tatuslike sündmuse peale, milles peitub jala nägemata jõud, mis muudab inimese teistsuguseks — niisuguseks, nagu mulle paistis olema kõik abielu inimesed oma mingisuguse wastikusega lõhnawa — teatawa wormi järel kujunenud eluga.

Mulle oli tekkinud tahtmata ettekujutus, et laulatus on piir, mille taga teiste mõistete ja tunnete riik, kus lõp- penud endine waimustaw luulelikkus, waba oled ja algab elu oma kõige igapäewasemate igawate külgedega.

Kuid omaks imestuseks ei tunnud ma eneses peale laulatust mingit muutust. Meie olime ikka niisamasugused wabad kui enne, seda kohustab ainult armastus. Midagi nagu poleks olnudki. Mittugi korda torkis mõttes kahtlus: „Kas oleme ikka laulatud.“

Meie hingede ühendus oli sündinud juba waremalt, ma arwan, sellest momendist, kui üksteist esimest korda nägime.

Laulatus oli nüüd mu silmis saladuseta tene wälis- pidine komme — mis inimest heaks ega kurjaks ei muuda, kui ammugi sündinud ühenduse wormilik kiinitamine.

Ta elas pärast mu meeles armja mälestusena, mis ehil minewikku, nagu ilusa roosi otsaga.

Pikkamisi tuli ära harjuda mõttega, et elu sel kujul, nagu ta meil, on see, mida harilikus keeles ninetatakse abi-
eluse, kuigi see nimetus iseäranis meeldibwalt ei kõlanud, niisama ka sõnad: mees, naene, naesemees. Nad tundusid väga teotud olema juba noorelt nähtud eluga, mis täis külmust, mustust, usaldamatust, riidu, wiha, üksteise närimist. Nad tuletasid meele iket, mida inimesed wastu tahtmist oha-
tes kandma peawad.

Unustamata wersta posti tähtsuse elus omandas lau-
latus selle tõttu, et oli momendiks, millest peale ühte elama
asusime, waranduse ühiseks tunnistasime ja ühisele maja-
pidamisele üle läksime. Warsti selgus uue elu iseloom.

Muutunud oli mõndagi, kuid mitte pahemuse poole.

Wabanedes ametist, ruttasin koju nüüd palju suurema
huviga, kui enne. Kodus ootas mind soojus, õrnus, tõdi-
tato mõnus. Kodu sai kohaks, kus alati heameelega wiis-
bisin, kus unustasin wälise elu mõrudused.

Elul tundus korraga kindel eesmärk. Mu enese au-
toritet näitas olewat palju suurem; tundsin ennast julgema,
nagu peajao pikema. Mu peale waadati igalpool palju
suurema lugupidamisega.

Ka igapäewane töö oli armsam, lõbusam, — seal juh-
tuwad pahed kergemad kanda. Nad tundusid tühi-
sed ja paratamatud selle õnnestawa magususe saawatamiseks, mida
andis kodu, kuhu jõudes päris elu alles algas.

Üllatusel oli see, et nüüd mitmes asjas wabamaks
sain, näituseks — olid majapidamise mured korraga minust
läänud, aega jäi palju rohkem raamatute ja muu waimliste
huvide jaoks. Ei seganud enam põhjuseta rahutumad mõtted.
Üksna wähe huvitasid ka wälised lõbustused. Hing oli
nagu igatsuste piirini jõudnud.

Endised sõbrad muutusid nüüd küll mu vastu enam tagasihoidlikumaks, meie intiimne wahetord teises: ma ei jaganud enam nendega oma salajasemaid mõtteid ja muljeid. Midagi itka nagu oleks meie wahel juhtunud; mingisugune wahesein nagu tundus. Nad nagu oleksid midagi kaotanud. Kuid see ei olnud minule mingisuguseks puuduseks: mul oli nüüd rohkem, kui sõbrad.

Sellegipärast sai mu kodu kohaks, kuhu nad heameelega tulid, alati lahket wastuwõtmist leidisid ja huwide kohajelt lõbusalt aega mööda saata võisid. Tasakaal oli peagi jälle olemas.

Abielu sisetunde korra kohta olin waremalt arwanud, et seal maksma peaksid ühediglus, wabadus, kus juures ei tohi tarwitada käsikwat tooni, ega amaldada walitsemise surwet, et see peaks olema rajatud wastastikuse usalduse ja waba kokkuleppimise peale. Mu idealiks oli olnud hingede täieline kokkufõla, millela ma ühiselu mõttetaks pidasin.

Ei liialda, kui ütlen, et siin mu ettekujutused teostusid. Meie wahetorra juures ei olnud see sugugi raske. Ühe footu — oli ka teise footu. Läbirääkimata, kui ka teise teadmata ei teinud meie midagi. Sga wähemagi ettemõtte juures oli kaalumise, kuidas teine selle peale waatab. Pealt näha, ehk näitas, nagu oleksin mina tooniandja; aga eks ju minu oma walmis kujunenud tahmised ja arwamised olnud juba üks kompromis ja järelandmine, mis enam mingit usaldamatust ei tekitanud. Nad olid meie mõlemate ühtesulanud footuwide kehastused.

Kõikama ka ei olnud asja, mida ainult üks oma mõttemuses hoidnud oleks, näituseks: seisid raha teataval kohal,

fust teda igauks meitest wõtta wõis, sellest teisele teatamata, ehk aru andmata ja kordagi ei juhtunud selles mingit arusaamatust ega pahandust.

Wõõras oli meile tüli ehk sõnawahetus. Kuigi juhtus mõni terawam sõna, siis ainult minu poolt: minu rohkem närmilise iseloomu tõttu.

Minult ühes asjas tekkis meil mõtete lahkumine: see oli laste nimele walimine. Kuid siin mõistsin, et Wilhelminel selles punktis rohkem hääleõigust on, kui minul ja andsin alla heameelega ja liigutud rahulduse tundega. Ma nägin ta paindumata joonis murdumata kindlat ema armastust.

Mind meelitas suurem seltskond wähe, ma ei hoolinud selle kergetest lõbustustest, ei armastanud tühja eduwistamist. Ka siin tuli ilmsiks meie kalduwuste ühtlus. Noh, kuigi mõnda harjumust tuli eiotfa natukene painutada, siis sündis see ilma waluta — tähelepanemata, nagu iseenesest.

Ei tüdimust, ei ühtgi külma eemale tõukawat joont ei leidnud meie teineteisest kunagi. See lõpmata soojus, magus rahulduse sügawus, millega Wilhelmine mind oli köitnud algusest, jäi talle kuni surmani.

Mõni aeg peale laulatust, kui uus elu juba kindla kuju oli omandanud ja sellega ju harjunud olime, tulid mulle meele mu endised kahtlemised, ja ma ütlesin: „Elu on tõesti parem, kui seda ette kujutada oskasin.“

Tundsin enese rõõmsama, rohkem energilisema, olin weel korralikum kui enne. Rõõr asi õnnestas, terwis paranes, majapidamine edenes. Ma ei unustanud ka nüüd oma waimu edasiarendamast; andsin sellele endiselt peatähfust,

ohwerdasiin talle iga waba minuti. Ka wäljas jalutus-
käikudel, mida korralikult iga päew tegin — muidugi nüüd
enamasti kahetsegi — ei puudunud raamat.

Raamat ja loodus olid endiselt mu lahutamata sõb-
rad, millest ikka midagi uut wärskendawat ammutasin.
Nende rikkust ei jõudnud ma küllalt tarwitada.

Teaduse ilmas tundsin küll ennast ise oma mõtete pere-
mehe. See oli nagu mu eralõbu.

Ei tulnud mõttesse Wilhelmile raskete mõteteadliste
probleemide käsitamist nõuda. Temalt ootasid mõtteid wai-
gistawat õrnust ja unustust, mitte aga peadmurdwate küsi-
miste otjüstamist.

Sellest oli küll, et ta mind armastas. Eks naine ole
loomulikult wahetorra juures ifkagi süda, mis elustab, soo-
jendab — mees pea, mis mõtleb, juhhib. Ma ei ütle, et
mees on naese pea, waid nagu ühel ihul esinewad iseseis-
wate organidena pea ja süda, kummagil oma isesugune
funktsion. Aga eks pea ja süda töötä kolkutõlas: pea ei
tee loomulikult jeda, mis waha südamele. See oleks ta
enese peksmine. Kumb nendest ülem, jääb weel küsimuseks.

Siduwaks aineks abielus — wastastikkuse hingede
kolkutõla juures — jääb, minu arwates ainult armastus.
Üksnes armastusest on tingitud teineteisega rahulolemine.
Kõik muu on kõrwalise tähtsusega.

Tõsise südamliku armastuse juures unustatakse oma
isiklikud kalduwused ja püütakse kõigis, kas näitusels maja-
talituses ehk eneseehitimes, ainult teise meelepärast olla.

Ilma armastuseta ei ole abielu.

— — —

Mie armsam lõbu oli wiibimine looduses. Seal saatsime mööda terwed wabad päewad metsas ja mere kallastel — kahetsi, tihti ka mõne sõbra seltsis, mis meelt veel rohkem ülendas.

Tumedatele melanholilistele õhtutele ja poolpimedatele juure õõdele järgnesid nüüd walged wahwastawad hommikud.

Kõige heledamad muljed loodusest jäid mulle meie ühiselu ajast. Kustumata mälestustena elawad meeles ilusad pildid, mis enne eht pärast tordumata; siis kuuldud looduse sõbralikud kõned ei unune ial.

Maheba mühinaga, mis kui waigistaw rõõmulaul helises, tutsus oma warju mets. Waimustawalt mõjus mere lainte wägew lohin. Misjugune ilu kõlas nende keelest! Kuuldufid puhtad, õrnad taewalikud helid; igawesti wajusid hinge nende rahulikud, kuid kättesaamata jügamad toonid, mida kellegile üle anda wõimata ja mis veel nüüd, kus mul juba wanadus ukse ees, südantliigutawalt mu tõrwas kajawad, kui ennast jälle loodusega ühendan.

Näis nagu oleks tagasi esimene paradiis ja wiibiks hing juba seal kaugel mere ja metsa taga — waigistawa rahu ilmas, kust talle olid paistnud igatsusi äratawad pilgud ja juure õhtutel särasid saladusliised põuawälgud . . .

Hoopis uut hoogu elusse tõi uue perekonna liikme ilmumine. Siis tuli küll üle elada põnewaid filmapilke, ärewaid minutisi, rahutumaid uneta öid, kuid see ei tundunud raske, waid äratas huwi veel enam.

Õfiteks waatlesin hella kartliku imestusega waft sünninud weikest lapsukest, ei julgenud peaaegu puudutada ta

imeweikefi käja ja jalgu, iga vähemagi liigutuse ja häälitsemise peale rutasin mureliku küsimisega ta juure, tundsin hirmu ta heledat nuttu kuuldes. Kannatamata ärevusega oleksin kohe rahutuse põhjusid teada tahtnud.

See saamatus ja argtus kestis ainult mõned päevad. Peagi olin weikese inimesega harjunud ja mõisin ta kasvatuse juhtimise oma kätte.

Mulle awanes uus tööpõld. Tuli palju õppida, uute küsimustega tutvuneda, abiks võtta oma seni kogutuid teadmisi, neid asjakohaselt kasutada.

Tahes ehk tahtmata pidin nüüd omad isiklikud huvid tagumisele plaanile jätma ja neid ohverdama noorele elule.

Tuli kaotada ka mõnda omaist vabadusest. Egoistlik vana Adam tundiski enese puudulub ja alandut olewat: pea tähelepanemispunkt niiskus nüüd temast ära. Ta tipus nagu weikese warju jääma.

Aga surma temale! Ma ei hoolinud ta nuriisemisest, waid püüdsin oma kohust hoolega täita, olles igalpool esimene. See oli loow töö, mille tagajärgi warsti näha lootsin.

Omalt ajal olid mind wallanud jahedad tunded elu vastu, — olid sihanud kaaluvad küsimused elu mõtte kohta üleüldse. Inimene, kelle mitmesugustest ootamatustest ärritunud elu täis hädä, pettumust ja valu, näitas olewat armetu ja wilets, ta lõpp kurb ja saatust peale surma lootusetu tume.

Mitu korda olin kahelnud kas maksab elada? Kas maksab püüda? Mis on selle kõige lõpulik eesmärk?

Imestas, et sarnastel mõtetel nüüd enam ühtegi juurt ei olnud. Tegewusel tundus kütkestaw eesmärk, mis rajatud mitte külma mõistuse, waid sooja tundmuste peale.

Kuidas mõisin kahelda, kui kõik tegewus oli sihitub oma enese rahu igatsewate tunnete waigistuseks. Magus

rahuldus täitis hinge, kui õhtul silmad finni panna mõisin teadmisega, täna olen jälle teiste kasuks midagi suutnud teha — kohusetäitmise läbi oma enese südant rõõmustanud. See tunne ergutas jälle veel suuremale tegevusele.

2811

Kui ma pärast kuude wiisi haige moodide juures walwasin, murest ja uneta öödest üsna ära lõppesin, siis ei olnud see sugugi raske. Seal küsis minult keegi, kas ma ei tüdine.

Kuulsin seda sõna „tüdine“ nagu esimest korda elus ja ei mõistnud, et inimene tüdineda võib. Ma olesin nii töötanud, kas või kõige elu aja.

Raske oli see, kui mul enam midagi teha polnud, täied süles seisid ja välispidiselt mind absoluutne waitus ümbritses. Kui kõik oli mööda, truu armastaja süda enam ei tufsunud ja need, kelle eest kord kõige ihu ja hingega hoolitsenud olin, juba ammu haua wilus puhkasid.

Wäljakannatamata raske, rassem kõigist raskustest, tundus see.

Eiis nägin, mis olin kaotanud, mõistsin mis on õnn, teadsin, mis elu tuum ja mõte.

Mulle oli selge, millela inimene on õnnetu, wilets, toeta, nagu üffil puu liiwases maas, mis tuulest raputud ja päikesest põletud tängu jääb ja mitte seda wärskuse ega jõu kehastust ei kujuta, mida näeme suures metsas. See on peresond armastusest juhitud töö nendele, kes oma weikeste kassa ja jalgu tõstes murela ingli naeratuslega su filmi waatawad ja oma soowisid, ehk mitte soowisid süüta pisaratega avaldawad. Lausa õnn, kui wanemad päewad ja ööd ennastjalgawalt oma laste kasuks töötawad, seal juures oma termise jätawad ja keset tööd ja waera, wiimase minutini oma kohut täites, südametunnistuse rahuga finni panewad omad filmad, surres lapsi veel wiimase naeratava

111
pilguga õnnistades. Ei seda mõista kõiki põlgaja ja kõigis
kahileja ükssil, kes pole tunnud perekonna rõõmu.

Ei olnud mulle saladus ka enam see, et abielu õnne-
tuks ja pealtwaatajale wastituks muuta võitvad: kergemeelne
waade elu peale, liiga maised püüded ja madalamate ins-
tinktide rahuldamine, kerge mõtteta lõbu maitsemine ja elaja-
liffude himude orjus — ühe sõnaga, kõrgemate paleuste puudus.

— — —

Oles wäsimata tegewuses, õppides, töötades, igat minutid
kasulikut tarvitada püüdes. Saades tähelepanemata
pikkamisi kaasa kistud elu harilikust woolust, mis muutmata
tempos liikus inimest wiimaks iseenesest edasi kannab sinna
poole, kuhu kõik woolud püüawad, j. o. suure igawiku mere
poole; mis kääneb ta tahtmisi ja püüdeid, piirab ta silma-
ringi; mõtteid ja huviseid painutades neid kitsamatesse raa-
midesse; mis muudab teda selleks, mida kujutab oma iga-
päewaste küsimustesse süwenenud harilik inimene. — Unus-
tades selle woolu turjal, kadus nägemata aeg, lendasid mööda
päewad, nädalad, kuud, aastad.

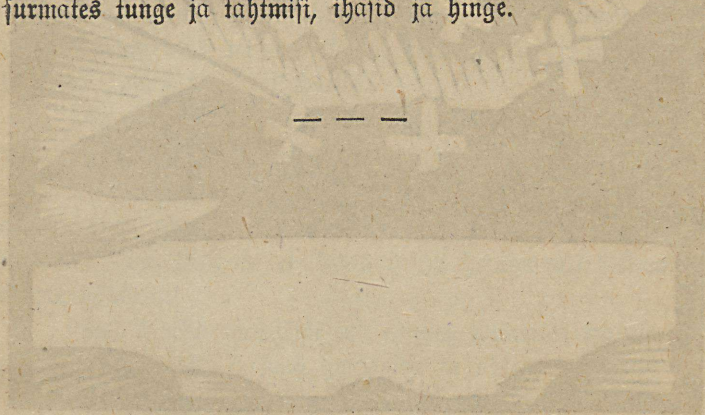
Kuid seal saatuse salajamates sügawustes tõtasid ko-
gunema mingisugused nägemata jõud, löid keerlema wihased
weed, mis paisjudes, määratumate lainetena ahwardasid läbi
murda rahulikult edasiliikuwast woolust.

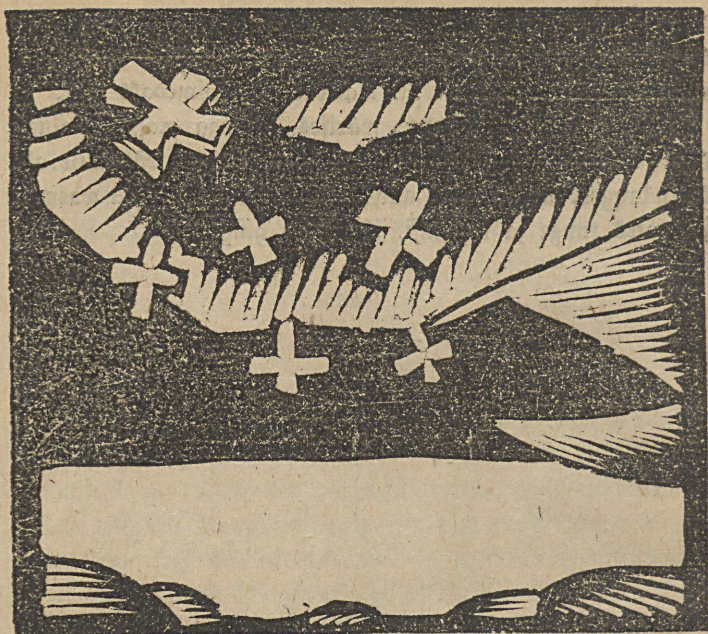
Ilmujsid tormi tundemärgid: südamesse asus põhjuseta
raсте etteaimduse tunne; seintes, mööblites, piltides nägin
tumma kohutawat lõnet; kuulsin nende hoiatawat hüüdu.

Albitumalt südamesse lõikawa walusa pilguga waatasid
mets ja meri.

Tulid esimesed tormipuhangud, neile järgnesid teised
kangemad, kordusid : üks laine tugevam teisest. Hirmjasti
mässama hakkas meri . . . Taewas läks pimedaks . . .

Lõi kõrkuma hoone, wärikses hoolega rajatud alus,
kuni wiimaks terve ehitus laine meeletuma rõhumise all
kõlku langes, mattes oma alla õnne ja rõõmu, töö ja waewa,
surmates tunge ja tahtmisi, ihased ja hinge.

III.

Ülisenal suwifel õhtul, kui nurmed ja weel niitmata aasad omas läielikumas suwe ehtes hiilgades haljendasid, mäed ja metsad paremas rõõmu tujus hõistasid, linnud lahtet õhtu laulu laulsid ja kõik loodus laulelilist lehtlas.

Kui orus juba walge udujoon heljus, kuu metsa latwe wahelt waatas ja tuul taja ettewaatlikult puude lehti liigutas.

Kui nooruse waimustuses õnnelikud jalutajad üksteisega lõbusalt juttu westes ja kütkestawa looduse lõbu maitstes mu aknast mööda sammusid ja tупpa kosisid nende lusz-

tilisult naljatavad hääled, mis õhtuses õhus vastu tajas
mitmekordset kolasid.

— Siis olin ma mere ääres, mille weed ei weerenud,
lained ei laskunud, kus ei olnud ujuid ja mille selginud
peegelsiledal pinnal ei liiglenud paadikesed.

Ma wiibisin südame juures, mille lõõgid lõppenud,
salajasemad soovid soikunud, tormilised tungid tumenenud,
purustud paremad püüdmised, elu eesmärgid ära ja mis nüüd
jügaras rahus igawesti waitis.

Ma istusin lilledega kaunistatud lumiwalge puufärgi
ees, milles puhkas wiimsele unele uinunud inimene.

Ta walgere riiega ehitud ihu ei hinganud, ngor rind
ei igatsenud, nägu ei naeratanud, huuled waitisid, silmad ei
säärnud. Ta kõrwad ei kuulnud alt heinamaalt kostwaid
rõõmu-hüüdeid.

Weel tajasid kaeblikult mu hinges wiimaste waluhoo-
gude meeltheiltselt kurwad hoigamise ja õhtete toonid.

Pühalikult, jügarwa kurbtõlise pilguga, waatasid ainalt
fisse ta lapsepõlwe ja nooruse seltsilised — ehast walgustud
mets ja meri.

Nende walusast waatest tajas lahju unustamata ilusa
minewiku järele, — südamesse lõikawad pilgud kõnelesid
lahkujale lapse põlwest, noorusest, hinge igatsustest, millele
järgnesid tuhanded püüdmised, tormiline armastus, õnn,
joowastawad juuli-kuu õõd pöua wälgu sõhmatustega mere
ja metsa tagant ja wiimaks kõitide igatsuste ootamata wai-
kimine.

Need jutustasid kurbtusest, pisaratest, walust...

Üle sellest kõlas hüüe: „Rõige ilusam ja püham nen-
des püüetes, igatsustes, rõõmus, kurbtuses ja walus oli ju
wiimaks su soowide igawene rahustaja — sind magusa
suudlemisega uinutaw Surm!...

Rõõreras toolil, pead vastu lätt toetades, wahin tar-
dunud filmadega oma ette tühjusse. Pilt ei taba midagi.

Mõtted on kui rasked mäed, — nad ei liigu paigast.
Mäistust wiimastest äkilistest hoopidest, nagu pisse löökidest
rabatud, uimane. Põrutatud pildid uinuwad mälestuses.

Suba siis läks mu filme ees kõik segamini, kui mõni
päew tagasi arst mind teisi tuppä kutsus ja seal Wilhelmine
kohta pead raputades tasakesi ütles: „Siin pole enam
lootust!“

See oli lõõk, mis tundus, nagu oleks minu enesele
surma otsus ette loetud, nagu oleks mind tapalawale minna
käästud. Ma tuitasin, huuled wärisesid. Ma ei uskunud
oma kõrwu, ei uskunud arsti. Tahtsin hüüda: „See pole
õige, ei wõi olla. See tähendaks ju mu enese surma, —
kuna meil elu ju alles algab.“

Mis tarwis siis olid kõik need püüdmised, kiirusta-
mised, palawiku farnased ettevalmistused! See oleks ju
saatuse armuta pilge, kui asjata on töö, mida soojemate
tundmustega paremale otstarbele pühendasin, millesse panin
kogu oma hinge ja mille õnne maistast wast alles lootsin!

„Ei see tule,“ trööstisin ennast ja ei lastnud mõttes-
fegi arsti sõnu. Arst ei tunne haigust. Aga ta tuli siiski
pea — see wiimane õhtu, mis ka minule enesele oli wiimane.

Ma istusin Wilhelmine woodi ees ja küsisin: „Kaua
elame meie veel ühes?“

Harilikult wastuse asemel „igawesti“ kuulsin nüüd:
„ei tea.“

Suba ennemalt olin salajas nutnud, — kuid temale
pisaraid näidanud polnud ma ilmasi. Ta juures olin
alati kindla meele, tröösti- ja kõikumata lootusega parane-

nise peale. Ka ei olnud ma talle arsti arvamist belnud, ega mingil wiisil märku annud haiguse hädaohtlikkusest.

Kuuldud lühitehes lauses sisalbus aga liig palju. Ta oli belnud nagu teisest ilmast. Sellest tundus nagu määratu wahel minu, mu abikaasa ja juba mõni kuu tagasi furnud noorema poja wahel. Ma olin korraga nendele wõõras!

See pörutas mind nii, et haige rasket seisukorda unustades, sealhambas kohe tramplikult nutma puhkesin.

„Ära nuta...! ära näita minule niisugusi nägu, see tapab mind!“ hüüdis haige, toffuwõttes wiimast jõudu ja oma nõrka kätt wastu rindu surudes. „Sa tuled järele!“

Kohtudes pühkisin pisarad ja ruttu enese üle wallates, meelitawa naeratusega näol, waatafin surija särawaisse filmi, mis olid täis kaastundmust ja piirita armastust, seal juures ta kahwatanud palgeid õrnalt filitades.

Paistis wiimane päifese kiir, weeres kaldale wiimane laine. Ma unustasin weel pilguks, et hirmsama kuristiku kaldal waarun, millesse langemisest ei pease, unustasin, et surija juures seisan. Midagi ähwardawat nagu poleks olnudki. Kõik mustad warjud olid korraga kadunud. See oli elu wiimane magus lahtumise-suundlus. Ta tundus lõpmata pikk, nii pikk, nagu terve igawik. Mu kõrwus tajas jälle kord mere kaldal fofistud sõna: „Küll meie oleme õnnelikud!“ Tundfin wiimast korda enese siis weel inimese olewat.

Seal jõudis hommik ja wiimane lahtumise tund.

„Oleme weel kahetseti. Mina hoian omas peos Wilhelmine kätt. Nii tõsisel tunnil, kus kõne weel woolama peaks, kus meie üksteisele awalbama peakime weel wiimaseid soowisid, ütlemata wiimaseid jumalagajätmissõnu, wiimaseid tundmust jagama — seisame tinnalt. Meie waikime.

Ei ütle mahedaid lahkumissõnu, ei wala pisaraid, ei ahasta meelt heitlikult. Wilhelmine soowi peale annan talle weel tülma wett ja siis lahkus ta waitfelt, minu peale waatamata, käepigistufeta, suuandmata.

Juba lahkus Wilhelmine, sai selga walged igatsetud laulatusriided, pärja pähe, woodits lumivalge tirstu. Ma aga ei mõista weel, mis sündinud, ei märka, et päikene juba loojas — mere taäa wajunud on ja pime hirmus õö algab, — ei näe, et ümberringi juba wefi lainetab..."

Ma istun mere kaldal, mille weed eha poistel tumedalt sätendamad, taenlas kallima sale kogu. Ta naeratawast näost, mis ümbritsetud lahtistest üleöla rippumatest loffis juultsest, läigib õnn. Silmad säravad ennenägemata iluga. Suudlen õrnalt ta huuli. Waitfelt liiguwad walged uduwarjud metsa ääres. Taewa serwalt tõuseb kuu. Puude lotwes õõisub kohisedes tasane tuul. Kostab luulelik lainte lofsumine ja eemalt üle mere hiilgawad heledad wälgu fahwatufed, mis südames walufaid igatfusi äratawad.

Mu huuli puutub küll pehme asi. Ürtan. Ehmatades tõstan pea puufärgilt, kuigi midagi ei mõista ega mäleta, kus olen, mis sündinud.

Lähedalt heinamaalt kostawad fiftamifed ja tumedad pilli hääled. Üknaft woolab fiftse nõrk kuuwalgufe juga. Südames on aga raske kurjaaimaw walu tunne. Ta paisub ja pakitfeb, nagu meri tormi ootel.

Silmad langedaw mu ees olewale puufärgile. Sealt roofide wahelt waatab linniste filmadega mu unustamata juuli-kuu õöde kaaslane ja elufeltfiline, käd liifumata rinna — kuna kuu-walgufest tabatud nägu ifeäralifelt kohutawa iluga hiilgab.

Mulle näitab, nagu kõneletf ta midagi sala naeratusjega.

Silmapilk selgiwad mälestused mu peas. On sündinud, mis ei oleks pidanud sündima — on katkenud mu elu tuitsoon.

Läbi pea tungib meeleheitmisemöte.

Üle teha läib palaw värin. Eüdant valdab meeletu torm — tung furra. Karjatades langen puusärgile tagasi.

Kohutawalt möllab ahastuse meri. Purustades tormawad mu hinge wastu wihased lained, palawaid pisaraid ojana furnu peale purskades.

Alt heinamaalt kostawad endiselt rõõmsad kiskamised ja lustilised löötsapilli hääled...

— — —

Pikkamisi liigub leinarong. Pikkamisi sammun sellega ühes, täies puusärgi järel mööda tolmuist teed. Palju on saatjaid, kuid mina ei näe neist kedagi. Mina lähen üksi. Üksi iseeneses, tagasi waadates minewikku, näen lorruga oma terwet perekonna elu, mis kestnud kolm ja pool aastad, — mõtlen sellest, et paari kuu jooksul juba teist korda seda teed pean käima — pean tundma, misjuguise hirmsa wapustusena aivaldub surm perekonnas, palju, palju toledamana, kui need wintsutused, mida enne tunnud olin.

Olin ju ennaftsalgawalt tööd teinud, wäsimata hoolega oma perekonna eest muretsenud, alati täpipealt täitnud terwise nõuete tingimised. Ei olnud uskunud, et matmisega tegemist tuleb teha, enne kui ise puru wanaks saan, ei pannud tähele, kui kord lapse haiguse puhul teegi wanem inimene, nagu kogemata, selle wõimaluse peale mõtet juhtida tahtis. Ei, meie elame lõik lüüa ja õnnelikult. Müüd agamul waewalt paar aastad üle kolmekümne ja ma tunnen,

et kõik juba lõppenud on, et ma nendest löökidest enam ialgi ei toibu.

Surm tuli hoopis teiselt poolt, kui arvanud olin, — tuli sealt, kust teda ei oodanud. Oli õnnetu juhtumine, külgehaflaw haigus ja nad kadusid mu käte vahelt, nagu hirmsast marust ära viidud.

Juba lapse surma puhul tundsid meeltheitlikku ahastust... Kellad kirsu tornis haflawad lööma.

Tundub, nagu wajutaks keegi kole raske jää- külma asjaga mu südame külge, mis hinge matta ahwardab. Sees tõuseb, paisub midagi õudset, midagi nagu ahwardaks nüüd koha katkeda.

Ilm läheb korraga mustaks. Nagu kaugeist ööpimedusest, tõlawad ühetooniliselt kurwalt kirsu kellade igawad löögid. Nad nagu lööksid minule enesele wiimaseks Suma- lagajätmiseks, nagu kuulutaksid juba waitse igawese aja algust. Kirsust tõlawad tumedad orelid helid, mis tundub kui waimude hulgumine igawikus.

— — —

Mäekallakul, furnuaia wärawa lähedal seisatab furnu- wanter weel. Puusärg tehakse lahti ja Wilhelmine nägu paistab wiimast korda. Weel püüan meele jätta armsaid näojooni — neid koduseid jooni, millela elu ette kujutaba ei mõista.

Jah, wiimane nägemine, wiimane suudlemine! Aga waata, Wilhelmine nutab. Mõõda kolletanud palgeid alla weerewad pisarad. Ta ei ole jõudnud ennast ka furnult pidada. Armastus on tugewam kui surm.

Ta nuttis, kui kord mõneks päewaks ära sõitma pidin, kuidas mõis ta nüüd jäädawat lahkumist wälja kannatada.

Need külmad pisarad, mida palgelt pühin, annavad mulle lõpmata palju, nad räägivad rõõstist, mida anda ei suuda terve ilm, tunnistavad hingede igavesest ühendusest: „Saan armastama sind veel hauas, surnult ikka, ikka veel armastan ma sind!...

Puufärl pannakse kinni ja furnuaias mihkawa männa metsa ääres antakse Wilhelminele wiimne ase — seal, kus ta kuldse lapsepõlves liiva sees rõõmsasti mänginud.

Haud on juba kinni kaetud, pärjad peal. Kuiwa, pisarateta filmadega seisab seal ja vaatab selle peale, waatan oma eluseltfilisele järele, kes nüüd teist teed allapoole keerab.

Pühalikult walgustab õhtune päike haude. Raeb-
likult kohiseb tuul puude latwes. Cemalt üle liiva lagen-
diku sätendab meri päikese paistel. Ta tõmbab meelitades,
nagu ootaks mind sinna. Wist ütleb ta mulle lõpuks veel
midagi. Seal kangel lainetel nagu säraks mu õnn veel
omas täies hiilguses!

„Kõik on ojas!“ tõlab hää! hinges ja tähelepanemata
kaon rahwa hulgast, lähen mere kaldale männa metsa alla,
langen oma endise kui ka praeguse ainsama kaastundliku
sõbra ette maha ja nutan laebawalt, nutan kaua, nutan
lootusetu — rõõstimata!...

Pooltuitudes sammun edasi. Lähen jedašama teed, mida
igapäew rõõmsasti olin käinud ja mida mõõda küttes-
tawatel sumeõhtutel kahetesi naljatades üllatawasse looduse
rüppe läinud olime.

See wiis üle põldude heinamaale, läbi mühawa männa
ja kase metsa.

Õbit pöösjad, mille ääres istunud lapsest jaadid, puud. mille all puhatud, termed päewad mööda jaadetud, kohad, mis kodused, millega nagu kofku kaswanud, mälestuste läbi saja sidemega seotud — waatawad täna läbi hirmu ja õud-
fufe warju.

Särsku nagu üleöö on muutunud nende pilgud.

Nad räägivad mu paremaid päiwi, fuldsete loo-
tustega meelitawast — rõõmsast noorusest, minewisust, mis
täis sihawast liitumist, püüdeid, tunge; nad räägivad mu
elu ilusamast diekast, kuid jeda kōik nagu teisest ilmast,
eemaletõukawat, wõõrastawat feelet, mis justkui noaga mi-
nule südamesse lōikab.

Tunnen ennast forraga kõigist põlatuna, mahajäetuna!

Iga samm, iga jalaaste on täis nõrretawat walu;
 iga puu, iga põõsas kisedab, elab hoigamapanewasti walust.
 Näiksin nagu paljajalu terawate naelte otjast, mis lihaste
 ja luuste lõigates wäljakannatamata piina sünnitawad.

Terwe ilm tundub lõpmata walumerena!

Lustiliku linnulaulu, ta looduse ilu, mida enne alati
ahne pilguga jõi, mis mind kandis õndsuse ilma, jundides
unustama kõiki elu libedusi, — ei ole täna.

Ei ole päälešt, ei pilweši taewas, ei ujujaid mereš,
ega paaditeši.

Snimejed, kes wästu tulewad ja kellega ka mujal
tõkku puutun — on wõõrad, nende näojooned, liigutused —
weidrad. Nende keel on minule arusaamata wõõras.

Ma ise näitan nendele imelik. Nad vaatavad mu peale, justkui mingisuguse ennenägemata imeolevuse peale. Kardan neid, täis metsikut hirmu põgenen kõhvide eest.

Tundub, kui oleksin järsku mõne teise ilma teha peale sattunud, kus ei ole minu koht, kuhu ma ei tõlba.

Õgalt poolt haigutab vastu surm. Kõik loodus räägib ainult surmast, kujutades surma kirglikelt meelitava puhta armastusena, arusaamata magusa õndsusena, maalides teda sõrdelemata ilusa püha idealina, mille kõrval kõik muu põlgamise väärt vastik inetus.

„Flus on furra merewoogudes!“ heliseb hääli hinges hüpnootiseerivalt, sundivalt, „vaiksel viimaseid igavesti uinuda nagu nutja laps armsa ema trööstimisel rinnal. Siis oled alles õige armastaja. Su ümber hõljuvad veel armfate kurvad kahjatsenud lujud, viimaseid piisaraid pühivad luuleliseid laineid, kaugelt kostab nende leinalaul ja aegadest aegadeni kõnelevad sellest kaldaal puud, kurvalt kahisehes. See samm on ju sulle määratud. Seba mõistab õigets terve igaviku ilm . . .

Nagu kuutõbine — loomusunnil koidades — jõuan viimaks mere kaldale — sinna samasse, kus meie harilik viibimiskoht oli olnud ja kus juulikuu öödel üle mere paistwaid walgusähwatusi waadeldud olime.

Ei millestki mõeldes, ei midagi nähes, ega kuuldes istun seal norus peaga, kuiwa tardunud filmadega. Südamis wäljakannatamata tuum — uimastaw walu. Wahetewahel tungib rinnust tahtmata hoigamine.

Lots . . . luts . . . lulelit . . . luluf . . . lots, lõõwad tasafesti laineid vastu kalda äärseid kiva, mille hulka harwa mõni ükshil kala sulpsatus segab.

Ühetooniline igaw, kuid tõmbab viimaks mu tähelepanu.

Näib, nagu ujuts altsügamusest ülesse lõpmata hulga meriolewusi, sellest igaüks minule kõneleb lühikese palju ütleva lause ja siis jälle kaob.

Kuulatan seda kõnet, mis kõlab, kui kullatikkade kullumine waituses, — kuulatan kaua, unustufeni . . .

Korraga tundub, nagu puutus mind keegi.

Õõpatades maatan ringi. Ei kedagi. Mahe jumine õõ. Vainte lõksumine on lõppenud. Meri waitib. Põhja poolt läigib ta pind tumedalt nõrga eha walgel, — kuna see mujal iseäralikult mustab.

Lõuna-hommiku pilwita taewas ujub ümmargune täiskuu. Näitab, nagu waatleks ta sealt lõpmatuse merest uinumat ilma, lahtel naeratawale pilgul, sofistades magajatele nõiduslikke rahusõnu, suudeldes neid hella suudlusega, mille tõttu puude lehed, liitumata seistes, heameelest hiiigawad. Siin ja seal lagendikul walgendawad madalad uduwiiirud, kuna kaugemal kõik tumeneb ja ühineb ühte lahutamata massse, millest segaselt wäljakujunedes mustawad ülsitud puude ja metsajakkade saladuslikud fogud.

Kõik loodus waatab justkui läbi mingisuguse salailu ja seisab waitfelt hinge finni pidades, nagu midagi tähelepanelikult kuulatahes.

Waitust segab ainult ükshu räägu wäsitamata lauleemal pöörsastitus ja kaugemalt kaasikust kostab tundmata põlinnu kädistamine.

Mõttesse tekib, ehk see ongi juba hauatagune igawiku maa, mis alguseta ja otjata.

Südamelt on nagu määratu kiwi ära weerunud. Ta on kerge ja waba. Hinge täidab arusaamata õndsuse tunne.

„Kõik on jälle tagasi, endine . . ., palju ilusam!“ mõtlen rõõmsalt ja wahin õnneliku naeratusega ükshilmi udusse.

Sealt hoowab midagi südantšulatawat magusat. Seal näen oma Wilhelminet kirjeldamata luulelises, meeldiw-igat.

sewas tujus. Sealt lehwitab lugemata hull walgeid
waimufid.

Kõik nad waatawad sügawa trööstimisega, kõnelewad
midagi, nagu paludes, hüüawad tungiwalt, mind millegi
eest meeltheilikult hoiatahes . . .

Silme ees läheb segaseks. Järst tahtmata pealesurum
liigutusehoog tundmustes, pisarad purskawad filmist ja wa-
lusa hoigamisega langen mere kaldale . . .

— — —

IV.

Kottpime detsembri öö. Mürisjedes möllab järjest paisuw meretorm. Wihaste maruhoogude tõugetel wabiseb ja ragiseb ütsif maja — wahel nii tugewasti, nagu ahwardats ta ümber langeda. Alirisedes wärisewad aknad. Wastu ruutufid peksawad rasked wihmapiiwad. Korstnas wuhiseb, winguib ja hulub waljusti tuul.

Ästun toas ahju ääres toolil, kummutil põlewa lambi walgel ja wahin meeltheililul pilgul mu ees ahju ja kummuti wahel olewale sohvale, kus finnieste filmadega lamab lõotufelalt haige laps. Ta nägu on furnufahwatu, huuled finised, hingamine korratu — paar kolm tõmbamist ja jälle seisaf. Wäikefjed kääkefjed liiguwad wahetewahel, nagu otufufid nad midagi. Tasakesti tõmbawad jalad. Mõlemad — jalad ja käed tunduwad juba külmad.

Walufasti waatawad üle otfaefise hõbewalged juufse-ripsmed, kaehawad kurblikult ümmargufjed põfjed, milledelt kadunud endine puna. Kifendawad ahastades kirju särk seljas, padjad, telid sohwal. Laual ja kummutil nutawad weikefjed tited ja muud mängu asjad. Neil kõigil kahju weikefjest inglifarnafest rõõmsafst Johannefjest, hale meel ta walufst.

Rui noapisted, tungiwad mulle fuidamesse nende hirmunud pilgud. Weel raskemalt — otfe purustawalt — mõjub lapse piin.

Järeelvaataja on ennast, nagu harilikult, tänasets laupäeva õhtuks ja juhtumise pärast ka homseks pühapäevaks ära küsinud ja ma olen surija lapse juures üksi mühisewast ja hulgumast tormist raskumas toas.

Kuis meeldib mulle see ütsildus: ma ei taha näha praegu ühtki inimest. Tahan olla üksi oma lapsega, kellel oleks nagu ühine hing Wilhelminega, kes veel wiimasets sibilemeks on minu ja Wilhelmine wahel, kes oli meie mõlemate — minu ja Wilhelmine — ühine rõõm, ühine mure ja filmawesi.

Walmistan ise ka surema. Ega siis muidu need hoo-
bid kõil pole, — nad on ju mu enese wastu sihitud, mu surmamiseks. Seda ma üle ei ela, ei wõi ega tohi elada. Ma tahan nendega ühes hana wilus puhata. Mõte, et nüüd warsti ka suren, annab mulle veel jõudu, trööstib mind. Tihti katsun enese käre tuitsoont. See lõõb harilikust kiirem. Rõõmustan. Peeglisje waadates tunniston rahulduse tundega aukumajunud palgeid, kahwatanud nägu. Kindsus walusjad pisted.

Gezpool ei paista enam ühtki walguse kiirt; jeal ei näe ma ühtki lootuse sädet. Haigutab ainult kole hirmutaw pimedus, nagu läbipeasemata müür, mis mu liha ja luud wärisema paneb, kät mu olemuse halvab.

Justkui ootaksin Wilhelminet, et talle jutustada meie taewakarwa sinifilmilifest Johannefest, keda ma küllalt hoolega hoidnud olen, kelle jaoks kõil teinud, mis inimene teha wõib, kes aga siiski praegu walusamas põletikus sureb.

Tahaksin näidata, et ma ei ole selles süüdi. Tahaksin rääkida, misjuguise ülinimlise p'ingetega last parandada püüdsin, misjuguist hirmu tundsin lapse äkilisel haigetsjäämisel, kuidas pimedal ööl ahastades asjata arsti otsides jooksin

ja luidas kogu haiguse aeg ennaft waewanud ja piinanud olen. Tahaksin taebada, et ma ei jõua väljakannatada lapse hirmust walu; mida nähes mu süda sees werd jookseb, et mul ei ole, kellega mõiksin oma tundeid jagada, kes mind mõistaks.

Rumardan Johannele üle, räägin temaga, taeban talle. Ta on ju mind siamaale mõistnud.

Ja, Johannes wastab. Sga hingetõmbamine kõneleb armastusest, mille ilu ei tunta elus, waid surmas. Sga walus hoigamine hüüab: „Ära unusta mind! Ära unusta meid! Ära unusta armastust! Minult kõike mõitwas armastuses leiad rõõsti . . . Kuigi sa mu külmal palgel üksi nutad, — armastus ühendab ikka meid . . .“

Tahaksin temaga rääkida palju, nii palju kui terwes elus rääkida on. Tahaksin terve elu raskusi korruga taebada, terweks eluks nõu küsida. Hinges arusaamata tung ennaft wiimse ni wälja puistada.

Mu ees ei lama enam haige laps. Ei, ta on nagu eluküps inimene, kes palju näinud, kes kõik mõib, kõik teab, kelle kõrwale ma hoopis tähtsusetaks, weikene.

Ta on nagu wanem sõber, kes minust jäädawalt lahkus, kellega weel wiimast korda seltsis istun, ta wiimaseid õpetlikke nõuandmisi kuulen, kellele weel awaldan südamest, mida siamaale awaldanud ei ole. Ta on auwäärt wanakene, keda ma kiini pidada ei tohi; kes mulle ainult lubab teda saata ja kellest lahkumisturbtust ainult üksi iseenele täiesti tunnistada julgen.

Korraldades weel mis tarwis, andes lapsele munaga segatud piima, mida ma weel ikka neelama sunnida oskan — lapse söömata olekut ei jõua mu süda väljakannatada — tõmban oma woodi sohwa kõrwale ja sirutan sealt käd

Johannese üle. Püüan teda nagu itka, soojemini tatta. Tahaksin, et tal hea oleks.

Tuule hulgumine forstnas tundub veel õudsem. Sealtnagu kostaksid paljud kaeblikud nutuhääled.

Lapse hingamine, mis mitu päewa korratu oli olnud, muutub hommituks korralituks ja kiireks. Iga hingetõmbamisega ühes kuulub ka lühikene südamesseldikaw haletooniline hoigamine. Ta huuled on rohtem sinised kui eile.

Pesen veel ettevaatlikult ta nägu, püüdes sellele wärsket wäljanägemist anda. On ju täna pühapäew, mil Johannes harilikult uues tuues rõõmustanud oli. Seal juures aga ei jõua ma ennast pidada, waid tõstan nagu salajalt, tasakesti filmalaugu, et ometi veel näha selle armast jära.

Torm möllab veel. Sajab tugewat wihma.

Peale lõunat jääb tuul waitsemaks, — ei kuule enam ta hulgumist forstnas. Wihma sajab aga veel enam, tuleb otse ojana.

Istun Johannese juures, waatan teda, silitan ta juukseid hellalt. Veel hingab ta kiirelt, nagu rutates. Veel tõuseb ja wajub ta rind. Salad ja käd on aga juba jääkülmad. Ka pea tundub külm. Rastan teelusikaga ta suud. Püüan teda soojendada kuuma pudelitega.

Seal muutub hingamine äkki korratuks.

Alimates, et nüüd algab, mis kõige mu elule lõpuks on, — et nüüd mu ainukene seltsiline minuist lahkeb, hinge tõmbab, püüan nagu loomusunnil veel midagi teha, et last peasta. Hüüan nagu meeletu, Johannes, Johannes, tõstan teda, hoian pead, katsun, ehk on kurgus midagi takistust, mille kõrvaldamisega hingamine jälle korralituks muutuks.

Kõik on asjata! Näole ilmuvad libedad tõmbed, veel paar harwa ja sügawat hingamist, mis kostawad kui otjatu rased — hinge lõhkikäristawad — hirmuohked, kui

lammatawa elu wiimased häda appihüüded, ja Johannest pole enam. Ma olen üksi, kuigi teda ikka veel nimepidi waljusti hüüan. Ta ei liigu enam. Ta walu on lõppenud.

Kui ma surnud lapse ärapesenud ja omale palitu selga tõmbanud olen, et talle veel wiimast reisüülikonda tellima minna, märkan korraga läbi akna tuppä langewaid päikese kiiri. Wiim, mis kõige päewa jadas, on üle jäänud ja tärisenud pilwete wahelt särab loojaminew päikene.

Kui imelik tundmatuseni mõõras on päikese walguš täna. Mulle näitab, nagu upuks terve ilm punases meres, milles särawad miljonid walusjad nutupisarad . . .

— — —

Johannes puhkab sohwat walge lina sees. Ma panen ta peatši kummutile põlewad küünlad. Kõik on wäikne, pühalik. Wäljas särawad tähed. Tundub, nagu oleks hauatagune ilm õige lähedal, nagu tungiks sealt õhtu juba siia. Korraga ilmub walguštud seinale suur must ämblik, läheb otse furnu kohale, jääb ehitaks, nagu imestades ja kohkudes seisma ja hakkab siis seina mõõda, edasi-tagasi jookstes, weikefi ringi kujutama. Wahel seisatab ta jälle, nagu millegi üle mõeldes, waatab furnu peale, nagu tahaks midagi delda, mida mina ei tea, midagi selle saladuslike mõistatuse seletuseks, mille kallal ma asjata pead purustan.

Ennast liigutamata waatan seda, kuulan ämbliku tumma keelt, kuigi sellest midagi ei mõista.

Pühalikult walguštawad küünlad walge linaga kaetud sohwat, kummutid ja niisama walge tapetitega lõõdud seinad. Pühalikult hülgas furnu rahulik nägu. Rõõstas tella tihsumine seinale ja kusagilt kaugele mingisugune tume müdin.

Korrage kummutil wali tõlks. Ehmatades karjatan waljusti. Ümberlukkunud on lapse metallist mänguasi. Kui jälle filmad seina poole lõõn, ei ole seal ämbliku enam.

Ta on ühes põrutawa lõpuhüüdegä kadunud.

Lapse haiguse ajal olin paar nädalat igal õhtul ja õösel siinjasamas istunud, — kuid ämbliku näinud polnud ma ilmasli.

Miks ilmus ta täna siia ja kust kohast? Miks paisus see, esiteks pealt näha tumm kõne, lõpuks nagu kõuekärgetuseks? Mis ütles ta minule oma wägewa keelega, nii et ma karjatasin ja wärisefin? Kas oli see mu saatuse lõpu ettekuulutamine, wõi oli terwitius sealt hauatagusest ilmast, mille lähedust nii tundsin, nagu oleks seda käega katsuda wõinud.

— — —

2811

Õõseks tõstan jälle oma woodi wastu sohwat, et weel wiimast õõb Johannele kõrwal magada.

Sirutan weel omad käed ta üle, nagu igal õhtul, siilitan ta selga ja olen walmis teda aitama.

Johannes tundub aga täna mu käele külm. Tal ei ole enam aitamist tarwis. Ta magab wiimast ärkamata und, mida ei sega walu wärinad.

Waatan ükssilmi lapse armast nagu, mis furnult itagi weel lõpmata ilus on. Seal sirutab Johannes omad kanged käed mu poole ja haarab mu kätest kinni. Nabelen, püüan neid ära lükata. Kuid asjata. Satun ifka enam ja enam furnu meelewalda. Olen meeltheitmisel usjelaga, kuulduwad tumedad sammud. . . . Almale klopitakse. . . . Korrage purustab tugew lõõk terve ruudu, nii et klaasi tüüid kõlisedes meie mõlemate peale langewad.

Urkan ja kargan karjatades woodist. Küünal klaasist lühtris on lõpuni põlenud ja lühter purunenud tükkideks, milledest mõned ka meie peale kukunud on. Johannes magab endiselt liikumata, weikest käd rinnal.

Ta uni ei karda segamist.

Erutusest toibudes ei uinu ma siiski enam. Mõtted lendawad lähemasse minemisku, mis sõrdlemata heledate piltidena mu filme eest mööda läheb.

Hommit. Johannes hüüab, ruttan ta juure, panen ta riidesse, annan süüa ja mänguasjad kätte. Johannes mängib, räägib, naerab. Kui kena on Johannes. Panen talle õueriided selga ja hüüan: „Johannes lähme õue!“

Weikene tõsine wihamakarwa nägu lööb korraga heledaks. Silmad säravad ja rõõmu hüüetega tuleb ta minuga trepist alla.

Pristed punased paled, suured terased filmad, hallikirju willane müts ja uus sinine palitu annavad Johannesele weikese mehe taju. Tga wastutulija silmitses teda imestades. Tgaüle aga naerab ka Johannes armsasti, iseäranis weikestele, kellele ta oma armsamaid hüüdsõnu jagab. Täab keegi seisma, temaga rääkima, siis pole rõõmul enam otja. Nähes eemalt koera, naerab ta salajalt iseeneses, juures aga otse lõginal. Suur on rõõm, kui koer haugub. Ka minugi elupõlgliku kae üle libiseb naeru jume. Unustan pilguks turbtuse.

Jstun laua ääres — Johannes põlwedel, mängu asjad käes. Wahel imeb ta neid suus, wahel taob wastu lauda, wahel jälle wistab maha. Sõõn ühe käega, teisega hoian last. Pisarad tulewad mulle filmi — nutan. Johannes aga on põlwedel rõõmus. Arwates, et ma naeran, firutab ta naljatades oma weikese paitawa kae minule wastu nägu, káratseb, püüab asju siit ja sealt laualt. Tahab for-

raga süla. Eõddan ta kõhu täis, — alles siis lõpetan enesega. Johannes on jälle rahul.

Ohtu. Ma võtan Johannese riidest lahti ja kätega vastu rindu surudes, wiin ta woodisše. Väike nutune ja unine mehike hakkab woodis naerma. Tal seal hea, waba.

Panen ta teki sisse ja suudlen taela peale. Ta naerab lõginal. Lähem ära. 5—10 minuti pärast tagasi tulles, leiab, — Johannes magab.

Dõ. Olen oma tolitusega walmis ja walan pisaraid Wilhelmine pildi ees. Korraga: „Mä...ää...” Nuttan kiiresti kannatamata hülidja juure, aitan teda, annan juua, ütlen mõne meelituse sõna ja Johannes magab jälle. Kõik turbus on unustud. Mu ees on kena laps, kelle näol pole mure ega turbutuse jälge, kes minult kindlal toonil kohustuse täitmist nõuab, ega luba asjata ajawiitmist. Müüd lähem rahulikult mögama. Tõesti imelik on Johannes.

Johannes uinub minu kõrwal sohwal — ei ärka enam! Ta walge nägu on rahulik liisumata. Suu ei hüüa. Silmad ei naera ega ka nuta enam. Kõed ei võta manguasju. Ei ta enam taha õue koera ega hobust waatama minna. Waatan tummalt ta näo armsate joontesse. Johannes on ju veel siin. Oh, kui armas on ometi Johannes!

— — —

Juhas walges ruues Johannes on laual puusärgis. Ma istun ta kõrwal toolil, hüüan teda, raputan teda, kaeban talle valu ja walan pisaraid. Johannes aga jääb wait. Ainult küünalte põlemine ja uuri tiisumine on peale minu hääle, õõwailuses kuulda. „Johannes!” hüüan ma „miks sa ei wasta? meil veel ainult tunnid olla laheteši, siis

lahkume." Johannese jäätülmad huuled waitiwad endiselt. Ta ei ärka mu raputustest — ei kuule mu meelheitlikka hüüdeid.

— — —

Warsti hakatakse Johannest ärawiima. Ma seisan weel ta kõrwal ja waatan wiimast korda nägu, mis Wilhelmine näoga täiesti sarnane on. Waatan furnud inimest, talle sündimisel sala rõõmu tundsin, kelles nägin iseenast haledustäratawa wäiksenä, abituna, kellest aga lootsin rohkem, kui ma ise olen, — kes kõik on mu hool, waem ja higi.

Tga ta liige, iga näo joon, iga juukse karm, riided seljas — kõik räägivad mu minewiku ilusamast — elumõttele wastawast — kasulikust tegerusest — mu kõige soojema armastusega ja suurema enesefalgamisega tehtud tööst, mis nüüd kõik asjata kadunud on. Tga waade, iga pilk ta peale kajab tagasi, kui walusam hoop mu nutwasse hinge — kui hirmsam piste mu werise südamesse.

Tuba oleks aeg puusärki kinni panna. Mina aga ei suuda sealt lahkuda — seisin ilka weel, hüüan..., katsun külmi palgeid, weikest nina ja tenasid juukse ripsmeid; katsun ja silitan õrnalt ta kaela ja käsa; — suudlen... „Johannes! ma ei lahku suist — ei lahku teist... jään teile surmani üheks ja sessamaks!“

Eiis kanname ta tasakesti wälja. Rohkudes waatavad rühjad toad järele. Wäljas seisab sügisene loodus waitiselt, mustas leina rüüs, palgel tagasihoidud pisarad. Kurwalt waatawad Johannese rõõmuseltsilised: puud, põesad, mängimiskohad, wäikesed loomad, linnud. Ahastades hüüawad weel kaugele järele aknad. Johannes aga läheb, wai-

lides mu põlvel, lähed siit igavesti — sinna, kust enam tagasi ei tulda.

Kirikutst välja tulles sajas tugevat vihma. Loodus ei jõua ennast pidada. Ta nutab . . . Veel rohkem, otse-
ojana woolab pisaraid ülevolt, kui furnuaeda jõuame. Hauda lastmise juures nõbri hoides, wäriseb mu käsi, nagu mingisuguse nägemata tõule mõjul, tugevasti, nii et puu-
särk peaaegu kullunud oleks. Johannes tunneb hääs weel wiimast selle tõe tugevat raputamist, kes elu kõige raskematel pilludel talle isa ja ema armastust jaganud on. Mille aga oleks see nagu wiimane meeletuletuse lõõk, — nagu pörutaw hauakõne, mis ütleb:

„Inimene! mõtle, kes sa oled, . . . mis on elu! . . . Kas mõistad, mis sa praegu teed? . . . Sa matad — oled matnud inimesi, niisamasuguseid, kui sina, kes niisama igatsesid, tungiwalt elada tahtsid, niisama rõõmu ja kurb-
tust tundsid. Kes olid, nagu sa sinust. Kelle rõõm oli sinu rõõm, walu — sinu walu. Ei, — nad olid weel enam.

Nad tõmbasid sind hoopis uuele teele, andsid su elule teise pööre, said su saatuse määrajaks. Nende lähedus sai sulle eluks — oli, kui päikese walgus, mille paistel sa oma igapäewast tööd hoolega ja talistamatalt tegid, mille kadu-
misel aga, nagu taim, kolletad.

Nende mõjul murduksid su kindlamad tahtmised, sulaksid kwinenud harjumused, elutombed, wiisid — muutusid sa ise. Nende ees kadusid sa hoopis. Enesele aruandmata, ohwer-
dasid neile oma paremad püüded, tundmused, elu, — jumal-
dasid neid; olid nende alandlik teenija. Kuid sa ei mõist-
nud neid ilmaski — ei püüdnudki mõista, sest see oli sulle niisama raske, nagu lõpmatuses lõpu oisimine. Keda sa praegugi ei tunne — ei tea, kes nad olid, kust nad tulid ja kuhu nad läksid. Miks nad elasid“ . . .

Surnuaiaft äraminnes seifatan weel forraks ja waatan tagasi.

Õhtuseft hämaritust paistawad ainult kolm tumma hauda, — milledest aga mingisugune wäljatannatamata walus hääb kajab. Mulle näitab korraga, nagu upuks ma sügawama kuristiku põhjas. Tundub õudne tühjus ja kole igarvus. Õdit möödaläinud elu nagu oleks olnud ainult lõpmata igarvus. Terwe ilm on muutunud surmawaks igawuseks. Nagu hirmus luupainaja böfel, kes kätt ega jalga liigutada ei lase, rõhub lämmataw igarvus hinge, wajub peale määratumatena mägedena, ähwardab matta. Tahaksin ahastades jooksta . . . tahaksin põgeneda maailma otsa. Tahaksin karjuda kõite olewust appi . . .

— — —

Jstun üksi toas, ahju ääres toolil. Laual põleb lamp. Ümberherringi surmawaitus. Pole enam Johanneft! Pole neid suuri särawaid sügawfelgeid filmi, millesse igaühe pilt imestades uppus, ja kuhu waatamine, nagu taewasse waatamine olewat näitas. Ei ole enam, kes õhtutel minu põlwedel istuks ja mu jutustust kuulaks omaft emast — sellest mõistatuslifest ilusast Wilhelmineft, kes minuga ühes kurewastaks ja nutaks. Ei ole seda, kellega ühes Wilhelmine ja wäikeste Karli haual käia lootsin. Ta ei jookse enam minule rõõmustades wastu, kui koju tulen, ei kätatse põswel, kui sõõn. Ma ei näe enam õhtul ta unist ja nutust nägu, mis igatõrd magama wiimise juures lõginal naerma puhkes, kui ta kaela peale surdlesin. Teda pole sohwal walgelina sees saladuslifest rahuliku näoga — ei ilusas walges riides laual puufärgis. Surnuaial — mühawa männa metsa ääres

on weikene hauakene, ehitud märskete lilledega ja kaetud armastuse pisaratega. Seal on kene Johannes! . . .

Ma olen kui reisija, kes jäädawalts ära sõidab kaugele, kelle asjad juba korraldud ja reisuriided seljas, ootab, et lahkuda.

Kõik mis enne kodune — armas, on nüüd imelik võõras. Väetis on töö, amet — kõik tegemus. Mulle pole enam midagi tarvis.

Ma ei taha enam raamatuid, mis enne mu waimule magusamad olid, kui sõõr ihule. Mind ei huvita teadus mille tõe sisse alati lapselikult uskusin, ta abi ja tõe peale lootsin ja mille näpunäidete järele kõrwalekalbumatast oma elu juhtida püüdsin.

Teda ei olegi enam. Kõik mu kogutud teadmised ja kogemused on mu ees, kui purustatud waremete hunik.

Nad on mind petnud. Nad ei suutnud ära hoida mind tapwat õnnetust, ei suuda tagasi anda mu minewikku, noorust, ega neid, keda meeletumalt armastan, kellest mul elu wõimata.

Banemad, wennad, õed, sugulased, sõbrad, kuigi arm-
sad — siiski wõõrad.

Palju . . . Palju rohkem, kui ialgi enne, oleks weel rääkida. Aga suu waikib, keel on kinni. Süda ei jaga seda nendega, kes teda ei mõista.

Oh ja! weel maha istudes ja meeletuletades neid tunde, mil siin majas oma perekonna keskel õnnelik olin, süda pärast hõiskas ja mitte silmapilgutski mõttesse ei tulnud, et see kõik walgutiirusel mööda minna wõib, jättes järele wälgatamamatamata igawust ja valu; mil näitas, et kõik see, mis on, mis teen, nagu igawesti jääb, millest ilmasi ei lahku; — siis tahab süda küll walust lõhkeda. Pisaraid ei jätke küllalt nutmiseks . . .

Aga kõi on paratamata möödas! Kõi paistab taga-
siivaadates, nagu läbi kohutawa öö, mille eest linnu tiimul
põgeneksin sinna, kuhu teised eele läinud, kust enam tagasi
ei tulda.

Kõi mu olemus ihtab surma, ootab teda kirglikelt,
ihaldades, kui kõigearmsamat trööstijat sõpra, kes seletaks
elu saladusi, sõnumid tooks hingede maalt ja igawesti kõ-
neleks mu armsatest, poolpimedatel õõdel mahedasti jutus-
taks nende wiimastest hingetõmbustest, ilmutaks nende wi-
imaseid mõtteid ja igatsusi, mida nad minule enam ei
avaldanud — ei suutnud avaldada.

Ma ihtan nende wärawate juure, kuhu taha kadus
mu õnn; kus oli piir mu õnne ja õnnetuste wahel. Ma
tahan sealt ülewaadata weel üks kord, weel üks kord näha
oma igawikku wajunud elu ja siis surra, kannatuste üle tae-
hamata, pühkides õnneliku naeratusega wiimaseid pisaraid
palgelt.

Jõulu õhtu. Ma ei usu oma ümbrust, ei usu, et üksi haa-
waituses laual põlewa lambi walgel istun, ei usu,
et jõulud, mida alati sala-rõõmu joowasuses ootasin,
minule nüüd peale kurbade mälestuste enam midagi ei too.
Need on ju pühad, mis mulle alati kõige kallimad olid,
mille möödanemist kartsin ja mida mu waim pärast kaua
ahastades taga nuttis. Jõuludest lahkumine oli nagu tae-
wast lahkumine.

Kas tõesti ei ole minu läheduses enam kedagi! Kas
ei ole Wilhelminet. Kas pole kuulda ta häält. Kas ei ol-
nud see siis täna hommitul, kui meie tiirustades, lahelepi,

pühade vastu valmistasime, lõunat sõime kella kolme ajal, kui kõik ilm juba ülendama jõulu tundmisega nagu iseäralise waikse püha õhuga täidetud oli. Pärast läksime ühes kirkusse — selle kera Wilhelminega, kes kirkust tagasi tulles veel poobis kätis jõulupuu lühtrid ostmas. Kodus jõime ühes teed, ajasime tee laual rahulisti juttu. Teisest toast paistis ehitud jõulupuu. Kõik maailm oma häda ja wiletsusega oli unustud. Meie teadsime ainult, et õnnelikud oleme ja nüüd waikelt jõulu rõõmu maitseme; et meil enam midagi soovida ei olegi. Õnnelikumad ju ei wõi inimesed olla. Jõululaps nagu wiibits ise meie hulgas. Kui hea on õnnelik olla!.. Meie ei tea, kas on peale meie veel teisi inimesi maailmas.

Wilhelmine talitab veel midagi, nagu itka, waikelt. Mina aga istun juba teises toas jõulupuu all ja ootan, millal Ta omaga walmis saab, siis paneme jõulupuu põlema ja oleme veel rõõmsamad. Aga, — mis see on? Midagi wilksatab mu peast läbi... Ma waatan ringi... Jumal!... Kus ma olen... kõik on wõõras. Ma ei näe ehitud jõulupuud ei Wilhelminet... Ja walgustirusel mõistan, et see kõik kord aastate eest nii on olnud — nüüd aga järel on ainult furnuatal hauad, mida letargifarnoses uinakus pilguks unustasin. Langen filmili lauale ja nutan... nutan waljusti, nuuksudes, nagu trööstimata laps... Jõulu õhtu!...

Ma istun ja nutan — ei mäleta, kui kaua. Kõrraga kuulen uffe taga samme. Waatan ja näen: üks läheb lahti ja sisse astub naesterahwas, kelles kohe Wilhelminet tunnen. Ta tuleb otse minu poole ja paneb lauale wäikese korni kõiksugu ilusate jõulu asjadega.

See istub minu vastu teise poole lauda toolile, kera ja rõõmus. Silmad waatavad säravalt, selgelt, naeratades.

Olen sügavasti imestanud uskumata asjast, ei saa esiteks sõnagi suust, pärast küsin: kust ta tuli. Ta ei vasta — vaatab aga sala-kavalalt minule filmi, nagu hüpnotiseerides. Mind valdab äkki kirjeldamata rõõm, hüppan toolilt ja — waata — seljataga on ilus ehitud jõulupuu, mille okstes põlevad küünlad säravad.

Di, kui kena! Ma ei ole niisugust jõulupuud veel näinud. Küünalte sära on iheäralik ilus, püha. Sealt tungib südamesse midagi taevalikku. Wilhelmine mõtab kornist jõulu asju, ühe ilusama teisest ja paneb lauale. Miks aga ta ei räägi... Istun jälle toolile ja süda püha rõõmu täis, waatan wahel muinasloomiselt säravate küünalte, wahel jälle Wilhelmine peale, kelle mõttesse lõõnud pill nüüd ka jõulupuu peal wiibib. Meie wahel on laud kõiksugu jõuluasju täis. Nii südantsulatatavat pühalikku jõulurõõmu pole ma veel enne tunnud, ka mitte lapse põlweksi — ei ka nii ilusat jõulupuud näinud, mõtlen omas südames ja wahin ükshilmi selle peale. Ma ei suuda pillu sealt ära kistuda. See on ju taewalik ilu. Silmi tulewad pisarad. Ma nutan rõõmu pärast; olen õnnelikkumatest õnnelik.

Sarnases õndsas liigutatud olekus istusime, kuni küünlad lõpuni põlevad. Viimaks tõuseb Wilhelmine toolilt, mõtab minu kae, vaatab minule niisuguse pilguga filmi, mis mind otse sulatab, suudleb ja läheb sõnalansumata, tiiresti ukse poole. Silmapill kargan ülesse ja jooksen talle järele, lõõn aga pea vastu, just mu ees finniminemat uft ja — ärkan.

Otsaesine walutab — olen selle vastu lauda lõõnud. Kell seinal näitab pool 12. Olen üle kolme tunni toolil istudes, pea vastu lauda, maganud.

Nüüd puhun tule, lähen woodi ja mingisuguse raste wäsimuse tunde mõjul uinun kohe.

Jõuan furnuaeda widewitus.

Pühalikü waitufega sirutawad mulle wastu tutlawad ristid ja mälestussambad, pakkudes sõbralikult oma nägemata kätt. Neil heameel mu tulemisest.

Terwe furnuaed esineb ütlemata armsalt, koduselt.

Tahapoole männa metsa ääre jõudes, astun wäikese — raudketiga piiratud hauaaeda ja istun pingile.

Üllewoolawast armastusest ja õrnusest on walmis minule taela langema ristid mu armsate haudadel, milledest, tserge hõmariku looriga ilustud, tõsiselt liikumata, waatawad roosid, nagu suured sügawad filmad. Nende südamesse sihitud pilludest särab igatsus ja rõõm, mis ütleb: Sa tulid jälle.

Waitus absolutne: ei tuleõhku, ei häält, ei inimese hinge. Ainult maantee poolt kostab tume wankri mürin, mis ka warsti waitib.

Weel kuulduw harwa, ei tea kus kohalt — minule näitab justkui maa alt — mõni üfist saladusline mürts, nagu mingisugune kauge põrutus. Wist tehtakse kusagil maaluses ilmas tööd, mis waituses waewalt märgatawa tõminana jüa kostab.

Ümberringi ainult haud ja pöösfad. Pöösfaste wahelt tõusewad sajad ja tuhanded mitmesugused ristid: suured ja wäikesed, mustad ja walged: — seisawad nagu suur rahwahulk wäljasiratud kätega. Esimesed kujunewad enam-wähem selgemalt, kuna tagumiste pead pimedusse kaowad.

Mad kõik on minule, nagu tundmustega olewused — mu intiim sõbrad, keda juba mõned aastad tunnen, kellega ma harjunud ja kes minuga kõnelewad.

Nende kõnes, mis segatud tserge walu ja õudusfega, esineb igawit, arusaamata weetlew, ilus, püha, millel ime magiline tõmbewägi; mis tundub kõigist maitstud mõnu-

justest parem — kui magus rahumeri, hinge salajate igatsuste kodu, kuhu ta pärast õnnetut eksimist jälle tagasi pöörab, nagu nutja laps tröösti ja ema rinnale.

Tahaksin ainult igawikku langeda! Ei ta olegi enam minust kaugel. Ma näen teda juba siinsamas, tunnen ta waigistawat õndsust südames. Mu silmad on justkui mingisuguse imeaparadiga warustud. Näen seda, mida ei nähta harilikus olekus: märkan kõigis elawat hinge. Sidesmed hariliku ilmaga katkewad. Tunnen ühendust nendega, kelle ristid mind piirawad, wiibin nende kõikide seltsis, kes siit lahkunud.

Ilusamal keelel kõnelewad mu armsate hauad. Viigutawaid, hingefulatawaid sõnu soosibab Wilhelmine haud:

„ . . . ! on sul igaw, tunned sa üksi kurbust. Kui kõik juba mööda, su tegewus ammu lõppenud, kellegil sind enam tarwis pole, keegi sind ei oota.

Kui sind keegi ei mõista, su paremaid tundmusi teised weel naerawad ja pilkawad.

Kui piinawatel uneta öödel ja raskest hinge wõitluses piisarate meres upud ja su hää lühjades tubades — mis olib kord täis elu — üksi kaeblikult kõlab.

Kui kõik sind hukka mõistab, ja kõigis tehtud töös kahtled, kõik näitab olewat asjata . . . ja ahastust tundes wärised ja meeletumalt surma hüüad. — Siis tule siia. Siin on hea. Siin wõid nutta, kuni silmad lõpewad ja süda seisma jääb. Meie ootame sind . . . , mõistame sind.

Siis kuuled jälle „ . . . ! ära nuta! Ära näita ennast meile niisugusena . . . “ Siis oled õnnelik, näed ennast täis elujõudu, tahtmist . . . näed mind noorena, rõõmsana, waatled mu igatsewaisse filmi, tunned mu südame tujukumist. Sind trööstiwad lapsed, pühivad piisaraid, mida sa ülsilduses nutnud.

Endiselt kohawad meie nooruse õnne pealtnägijad puud, metšad, kohisewad needšamad lained. Lõpmata wiibime endises ümbruses.

Siis korduwad tumedad juuli-kuu ööd ilusamate walgusähmatustega metsa ja mere tagant. Nad jääwad aga igawesti. Igawesti istume mere kallastel . . . maitseme armastust igawesti . . ."

Jahenen jällegi, kuiwatan filmad. Tundmuste laine alaneb. Shus rõõkus.

Silmi üleslüües näen taewas hülkawaid tähti:

"Need wast ei olegi tähed," mõtlen kahtlewalt, "pais-tawad selgemad ja ilusamad, kui kunagi enne."

Kingi waadates kainenene weel enam.

Mu ees seisab mets musta müürina, kuna mujal must-tawate pöösaste kogude wahel hauaaiad ja segased ristiide fujud walgendowad.

Mõni nendest esineb pimeduse mõjul tõesti laia õudse wiirastusena.

Pead käre najale toetades wahin oma ette haudadele ja wajun mõttes kaugele minewikku.

Kuid furnuaed ei ole enam see, mis ta oli õhtul: ilmuwad ühed ja teised rahurikkujad.

Seleda wihinaga, noolekiirusel, lendab ülepea metsa poole mingisugune linnuparm. Siin ja seal kõlawad plõtsud, mis wiist õhu jahenemise tõttu tefiwad. Liiguwad wäikesed õõloomakesed. Kõstowad ka — minule arusaamata põhjustel sünnitatud — raudaedade kõlsemised, nagu puutuks neid keegi. Selgesti kuulen, kuidas, mitte kangel minust, kellegi hauaaiad raudwäraw lahti tehakse, siis hele kriisumine ja kinnipanemise kolin.

Nes seal küll peaks kolistama — ei mõista ma, — kas mõni jamašugune kui mina.

Wist wõimata, sest õõsetel pole ma siin ilmaški inimesi märkanud ja pealegi weel niisuguse sügise pimedusega.

Olgu kes ta on. Ma tunnen ennast siin ketiga piiratud aias, nagu nõiaringiga kaitstud ja walmis igaihte wastuwõtma, kes tuleb. Olen nagu kodus.

Gemalt läheneb keegi mööda haude, rohus safistades. Kuulatan hinge finni pidades. Wäikest kogu nähes käib tahtmata wõpatus üle keha.

Mu ette ilmub suur must põlewate filmadega kass, kes mind uurides silmitsseb ja siis jälle oma teed edasi liigub.

Kaugelt kuulduw koerte haukumine ja mõni üffil hulgumine, mis õudne tundub. Wõib olla, polegi see koera hulgumine . . .

Püsti tõustes juudlen Wilhelmine musta kiroist risti. Ta waatab mu peale nagu elaw olemus, täis tundmust. Wäikesed marmorist ristid seisawad ta kõrwal, mustadel alustel justkui lumiwalged lapsed, kes väljasirutatud kätega mu poole hüüawad, oodates minult soojemaid meelitusi ja hellamaid kaelustusi.

Liigutusega juudlen kõiki kolme ja hüüan neid nimepidi: „ Tulge tagasi ! ”

Hääl kaob pimedusse, metsas arglikult kajades.

Kordan weel waljemini. Wastuseks — ootamata lehtede kohisemine puude latwesi, mis pitkamisi kaugemal suruualal waitib . . .

Istun jälle. Hommikupool lööb taewas walgeks. Tõuseb kuu. Pimedus põgeneb.

Hakkawad lahkima ristid ja hauaaiad, lööwad tulejannaselt kiirgama wassiplaadid. Saladuslikelt hiilgawad puulehed. Kõik ümbrus särab korraka uskumata toredas ehtes ja upub nagu kulla laintes, millest eraldatuna kujunewad puude ja ristide mustad warjud.

Missuguse pühalitusega waatawad metsa taewa poole
tõuswad liikumata ladwad! Nagu waimude ilma sügawusest—
kõnelewad firjad mu aias olewate ristide mustadelt alustelt.

Kestöö on mööda. Veel wajutan oma ristidele palawad
suundlused, hüüan igaühte nimepidi ja hakkam minema.

Uramineku juures olen alati juhtumiste peale walmis
iseäranis kottipimedatel öödel, mil käimine tundmata hau-
dade wahel wähe mõdrastaw tundub, seda enam, et pime-
dus mitmeid asju tundmatuseni ebaloomulikkudeks moonutab.

Tuleb läbi minna umbes weerandwerstalistest ristide
riidadest, kes õõrahurikkumist heameelega sallida ei taha, mu
peale enam endise sõbralikkusega ei waata, waid mind läbi-
tungima umbuskkiku pilguga jälgiwad. Nad ei jäta tähele-
panemata ühtegi liigutust — on walmis märkama iga wäi-
tusest kohmetust. Kohati seltsiwad neile veel paksud pimedad
pöörad.

Olen nende waritsemisega küll juba harjunud, tunnen
mõnikord juuremat julgust — mingit kartuse mõimalust ei
tule mõttesse, mõnikord aga pean erutusega mõtlema.

Mitu korda olen ka mõelnud — öösel mitte enam
tulla. Kuid ma ei saa sellest lahti. Ma pean käima.

Siin ja seal haudadel on lumiwalged frantside kar-
tongid — mõnes kohas 4—5 tükki kõrgu. Tefib mulje,
nagu istuksid pinkidel waimud reas. Kusagil on kole kõrge
must rist. Veel ühes kohas on kaks mälestusjamba mura-
kasti üsna wäikeste walgete ristikestega otjas, millest mööda-
minnes filmad alati ära pööran: nad paistawad jällestuseni
weidrad.

Kõige suuremad waenlased on siiski enese mõtted ja nendega mõidelda on kõige raskesti. Kuid olen harjunud ka nende üle walitsema.

Kuu walgel ööl, nagu täna, on furnuaial liitumine kartuseta, kütestaw-pühakik. Ma andun waikele waatlemisele, misjugas olekus, majudes iseenesesse, kõik aja ja ümbruse unustan.

Kabeli lähedal ehmatan äkki, tundes ennast korraga nagu unest äratud : ühe kõrge monumendi ääres seisab lumivalge hülgaaw fogu.

„Kas tõesti waim!“ jähwab mõttes. Ma ei lasse aga ennast segada. Erutustunnet maha surudes püüan olla üksikine, silman seda teraselt ja astun kindlal sammul edasi.

Pikkamisi kaob nähtus.

Ta ei ole muud, kui kuuwalgus, mis musta poleeritud samba külje peale poolwiltu langemisel hülgabes läigib, — kuna teine pool pineda warju sisse kaob.

Kuid furnuaia waimud on täna mu peale wiist küll pahased: nad ei lasse mind enam — nagu harilikult — heaga eneste hulgast wälja.

Kabelist mööda miines seisatan korra, pööran ümber ja löön pilgu ta kuust walgustud seinale.

Külma wärin läib üle keha ja tahtmatult keeran silmad teisale.

Ma olin seda seinale paljudel kuuwalgetel öödel kaua wahtinud. Oma kollaka wärwiga oli ta alati iseäraliselt unistust ärataw — weetlew. Ilmaagi aga ei olnud ta nii õudne, kui täna.

Kabeli seinad, tellad tornides, suur must rist tornide wahel kõnelewad midagi hirmutawalt.

Nad maalivad mu möödanend elu selgetes piirides, nii et mul walu, nagu noaga südamest läbi lõikab.

Näen korraga pisarad, valu, meeleheitmist, kuulennuttu, surijate hoigamisi, raskeid ohkeid, südantlõhestavaid karjatusi, mis justkui toledasti piinakambrist kõlavad, kus inimesi elusalt kõrvetades ja liikeid äraraiudes, surnuks piinatakse.

Pilkawa hirmutusena surija krampidest kõverdud näol kajab kuu valgus terwel kabeli lubjatud seinale.

Surm on järsku vihaselt muutunud, oma kohutavama külje mu poole pööranud ja nagu ähwardaks sealt kabelist kondilise käega.

Tornide sisemistel seintel, kellade kõrval paistavad tats walget inimeselujulist warju.

Püüan küll enesele selgeteks teha, et need muud ei ole, kui tornide sisemised kuu valguseta seinad, mida pimedus nii moonutab, nagu oleksid nad kelladest siinpool akende ääritel.

Kuid mingisugune nägemata jõud halwab kõik mu tahtmise. Ma ei saa enam midagi.

Selgesti näen, mu ees tornide awauste ääritel seisawad tats walget fogu: üks suurem, teine vähem.

„Kole!“ mõtlen wäriatega, „ilmaski ei tule ma siit enam mööda,“ keeran ümber, et ära minna ja fogu seda furnuaeda mitte enam näha.

Uga, oh häda! Keegi nagu hakkaks tugewa nägemata käega mu oladest kinni, mis toleda raskusena rõhub. Olen jõuetum, kui jõuetu, — ei saa edasi sammugi.

Pööran silmad jälle kabeli poole — ma pean pöörama — ja näen nüüd kahtlemata selgelt kahte walget olewust ülewal tornide akende ääritel, kes walgu farnaste liigutustega mind kurtalt ähwardawad.

Ma ei tunne ennast enam. Kõlmad higi tilgad otse

ees, seisn hirmust tardunud, nagu post ja wahin sinna, nagu kinni naelutatud pilguga...

Kuu wajub paksu pilwe alla. Üle kabeti seinu lendab must wari...

Waevalt jalul seisates jõuan koju hommikul, teel wärisedes mitme puu ja pöösa warju ees.

Ma ei tõuse terve nädal woodist...

— — —

Oli üks meelitawamateist juwe öödest, pehme, soe ja wainne — niisugune, nagu sagedasti juhtub olema juuli-kuu lõpul.

Päewal oli tugewat pikke wihma sadanud maruliste tuule hoogude ja wälju kõne kargatustega, — kuna aga õhtul kõik loodus, nagu lõhnawa ümbruse aroomast joobunud raskete unele suitunud oli. Minult kaugel lõuna taewa serwal hiilgasid harwa, salajased wälgu sähwatused. Hommikupoolest tertsis ülesse, pikkamisi pilwete wahelt läbi tumgides, wiimase weerandisse jõudnud kuu, walades üle uinuwa ilma oma kahwatanud walgust.

Kell oli üks öösel, kui ma looduse uimastawast ilust nõiutud meeleolus koju jõudsin. Üst lufust lahti keerates ja eestuppa astudes pidin ehmatuse pärast peaaegu karjatama.

Järgmisest toast läbi lahtise wahetuise paistis, esimese sinna langetwale pilgule, walge hiilgaw fogu, mis aga terajema waatlemise ees warsti kuu walgusesse sulas.

Wälisuffi kui ka tubade wahetuist lufustades läksin tagumisse magamistuppa, mis afnast otse sisse paistwa kuu walgusel toredasti säras.

Iseäranis uhtelt hiilgas afna lähedal laual mirt, mille lehed nagu kullast näitasid olevat.

See roos oli mu armsam seltsiline. Ta kingiti kord mu furnud pojale, seisis selle lahtise puusärgi peatsis rats päewa ja ööb. Veel praegugi olid ta küljes lühtrid poolenisti põlenud jõulupuul küünaltega, mida viimasel õhtul enne matmist puusärgi juures põletasin. Ma waatafin ta kui hingelise asja peale, hoolitsefin ta eest, kui tundmustega olewuse eest, armastasin teda kui last; ta häda saamise eht mõne muu äparduse puhul olin walmis kas wõi nutma. Oma kena wälimusega mõjuz ta mu peale, nagu mingisuguse jala wäega.

Ta kaswas ime-jõudsasti ja oli juba ligemale poolteise meetri kõrguseks paksuks pöödsaks sirgunud.

Õhtutel ämarikus oli mu harjunud wiis mirti all istuda ja kuulata selle tumma kõnet, milles aga siiski lõpmata palju tundus.

Mirtist mõned sammud tagapool seisis minu woodi.

Kuu tiired, mis paksust lehestikust läbi woodi peale tungida ei jõudnud, langesid sellest üle mu jalgeotsi roosliste tapetitega kaetud seinale.

Wõisin ainult mõned minutid lamanud olla, waadeldes fantastilisi joonistusi kuust walguatud seinale, kui korraga afna pool kerged jala-asted kuuldufid ja lauale hüppamise müts, mis kaja järele otustades mõne aastase lapse raskele wastata wõis.

Et mul peale abikaasa ja laste surma toas mitugi mõistatuslikult juhtumist oli olnud, siis ei erutanud mind kuulnud sammude kui ka hüppe kaja mitte just iseäraliselt.

Püüdsin unustades uinuda.

Warsti aga algas mirti juures tasane õhkimine ja lehtede kähin.

Reegi katjus ofsi, lahutas neid — esitels ükshaamal, pärast kõiki korraga.

Ta oleks nagu kehet pöörsast seisnud ja sealt ofsi igasje ääre raputanud.

Mind waldas järsk erutushoog. „Kas on inimene, wõi waim?“ mõtlesin nõuta ärewusega. „Sisje peaseda polnud ju wõimalik: ukseid olid luts. Ka nüüd keerasin nad niisama hoolega lukku. Kui seal inimene on, siis ma küll ei tea, kuidas olla, — aga ega waim ju kallale tule.

Tahtsin waadata — ei teinud aga katsetti pead tõsta. Olin tõesti millegi nägemata mõju all.

5 kuni 10 minuti kestwuse järele waitis raputamine. Ma tõstsin pea, waatasin ja jäin rahulikumaks. Inimest polnud näha — vähemalt oli laua alune tühi, kuna ta laua peale mirti taha ei oleks ju mahtunud. Minult kuu walguis paistis weel isäralikum. Mirti ilu aga oli otse nõiduslik. Ta ofjad läikisid, meele tuletades üliõnnelikku lapse naeratawat palet.

Kui aga weikese waheaja järele endine ohkimine ja raputamine uuesti algas, siis ei teadnud ma küll enam, mis mõelda.

Tundus öudne.

Dotasin iga filmapilt kedagi woodi ette tulema. Ei suutnud ette fujutada, kuidas see mu peale mõjuts: kas ehmatan rängasti. Küll püüdsin enesele selgetš teha, et olen ju ise neid tagasi hüüdnud: waja ei oleks sugugi ärewuses olla: seal on inimene, kelle järele igatsefid — teda ja armastad. — Kuid ärewus aina kaswas... Süda peksis tugewasti — iga löök kajas, kui raske haamri hoop. Ma olin kui tulise weega üle walatud.

Kui jälle kahin kadus, tõstsin teist lorda pea ja waatasin. Woodist wälja minna aga ei usaldanud.

Sündmus kordus veel kolmat korda, mille järele siis
tõit lõpuliselt waltis.

Ohud erutuse tõttu ei saanud ma enam und — ei
lainud ka mirti waatama, olles ikka veel endise mõju all.
Urmasin ka, et nüüd ole mirt purustud — offi ja
lehti wist pörand täis.

Päikene oli tõusnud — saatis juba oma sullatamad
kiired ainalt sisse, kui lühikese uinaku järele ärkasin.

Esimene asi — woodist wälja mirti waatama.

Dlestin peaaegu imestuse pärast karjatanud. Täiesti
terwe ja päikese kiirtes õnnelikult naeratama mirti okstes
järeleid taks suurt toredat õit. Ta oli oma esimesed õied
lahti lõbunud.

Mu rõõm oli piirita.

V.

Torm on waitunud, kuid taewas alles pilwes. Meri lainetab veel kohisedes, mis kui kaebamine kaugele kostab. Saew, mille tüür purustud, mastid murtud ja mida lained sinna-tänna loopides mere põhja matta ähwardasid, liigub kohendamise järele waitjes tempos, aga teises sihis.

Aastakümmed on mööda jellest, kui wali saatusse käi armutalt latki lõikas mu elusoone, kui, nagu pitsest pörutud, ehmatusega nägin, et hoone, mille ehituseks ärafulutanud olin oma paremad aastad, pühamad püüded, kõik oma nooruse, terwise, jõu, mille warjus wanaduses hingata lootsin ja mureta rahus maitsta nooruse töö wilja, korraga waresmeteks langenud oli; kui ihu ja hinge poolest purustud, ennast Jumalast ja inimestest mahajäetuna tundes, ühfinda oma elu õune haulal seisin.

Rattes elu eesmärk, murdujad kindlad tahtmised, põrmuks purunesid endised idealid, kustujid tungid. Nooruse soowid ja unistused närtisid kui õrnad lilled külma õõ järele.

Säi järele tühjus, igavus, libedus, piin, meeltäraheitmine.

Esimised kümme aastad pärast häwitawat pööret peaaegu terwelt läksid mööda olekus, mil, ennast ühfinduses eraldades, põlgasid ümbritsewat elu ja liikumist ja kõikide eluse

puutuwate küsimuste vastu täielist wastikust tundsin; mil unustasin terwet ilma, riiksid ja rahwaid. Ma wajasin kõige olemisega oma sisetuse kannatuse ilma.

Weel enam, ma püüdsin ise mitmel wiisil — olgugi kaubasel teel — oma elu lõpu lähenemist kiirendada, uskudes, et surm muidugi täna-homme tuleb: kas külgehaflawa haiguse, äkilise õnnetuse eht mõne muu juhtumise läbi. See laastamine, mida enne wõimataks pidasin, nüüd aga ometi juhtunud oli, sünnitas mu mõtetes täielise pööranngu: ma ootasin närwiliselt — ühest päewast teise — oma enese lõppu, korraldades sellega kottukõlas ka oma asju. Kuid surm jäi tulemata.

Peale ahastuse ja kurbtuse, mida kirjeldada wõimata, tuli üle elada weel mitmesuguseid kannatusi. Ei olnud surmud weel paljud tundmused, — weel elasid nad: tõusid jalaja, paisusid, wõitlesid iseseis, weetlesid wägewasti; kuid nende teostamise katse juures ärkas suurem domineerim tunne, surus nad maha, armutalt paraliseerides iga püüet, millel harilikult elusse tagasi pööramise lõhn oli, kuni nad wiimaks lämmatuse surma surid.

Ribedat meelenukrust sünnitas kottupuutumine inimes-tega, kelle elu harilikult roobastes liikus. Mendel perekonnad, naesed, lapsed, käiwad jeltis, räägiwad iseseis, on õnnelikud; neil tulewad perekonna rõõmud, pühad.

Neil pole sellest aimu, mis tähendab sumniwiisil kõigest ilma olema, nägemata seda kõike nagu wang trellide tagant. Teiste õnnetundide ajal istud sa üksi, pea norus, kõikidest mõistmata, kurwem kui ialgi; just kui wihane Jumala ja inimeste wastu. Tihti kuuled weel wiskawaid sõnu.

Sügawasti wajas see hinge: ma tundsin ennast olewat halwema; haflasin weel enam teistest eraldama.

Dise hullumeelsuseni ähwardas wiia arusaamine, et enam olema ei saa perekonda, mille peale ju sihtisid kõik nooruse unistused ja püüded — olgugi omale arusaamata, tumedal kujul —, mille õnne kindlustuseks olid kõik hiiglapingetega ühendud elu ettevalmistused. Piinawalt näris teadmine, et olen kaotanud lapsed, keda soojalt armastasin, selle kaotamise eesl kogemusi arwasiin olewat. Naste oli selle peale mõelda, et nüüd kuitwama pean, nagu känd metsas, kuna tundmused ometigi alles, kuid loodud ühe armastuse, ühe perekonna jaoks.

Ei maksi üles lugeda kannatusi, mida toob häwitub elu. Meid on palju! Meid ei mõista, ega saa neist kunagi aru harilikus igapäewases hõluses uppuja. Meed lähewad kannatajaga ühes hauda.

Tõsine kannataja teab seda ja ei oota teistelt midagi. Ta wajab ainult rahu. Mis ongi kõik inimeste trööstimised? Tihti kõlawad nad, kui kõige kibedamad pillid! Hinge haawu harilik film ei seleta. Meid mõidakse kõige parema tahtmise juures teadmata rängalt muljuda.

Üks ainus ettewaatamata sõna mõib lainetama panna terve walumere, mõib saada terawaks naelaks, mis torgib terve eluaja; ta mõib olla tugewaks tõukeks, mis kannatajat inimestest eemale lükkab, äratades lepitamata wiha kõige seltskonna wastu.

Keset igawuse, pettumuse ja meeltheitmise tundeid, mille waigistuseks ka surm näitas olewat liiga wähe — liiga igapäewane, — kui filma ees kõik oli piine, wastik, hinges hirmus ahastus ja mitte millestgi ei olnud kiinni hõkata, for-

husid minewifu mälestuste üleelamised waimustawalt laus-
fistuwate lainerena. Nad kestamad edasi weel ja on kui
lilledega kaetud unustuse saared, kus wiibides tõelikult elust
kaugel, mahedas unistuse ilmas elan, piiratud paljudest
trööstiwatest sõpradest. — Siis liigun just kui nägemata
waimude maal.

Sga puu, iga pöösas, mets, meri, terve loodus on
kui elawad olewused, kes tühandel keelel jutustawad mu mi-
newifu ilusamatest pilkudest, mis tagasiwaadates taewaliku
iluga järawad. 2811

Nende kõne, nende läbitungiwad pilgud on küll walu-
sad, kuid siiski magusad, südantfulatawad, mida lõpmata
kuulda tahaks. Nad on kui balsam haawadele.

Toon siin lakkendi päewaraamatust, mida esimesel üf-
silduse aastal olen kirjutanud:

„Glades sellesjamas korteris, mis oli kord täis fihawat
elu, mille fissesjade — mööblid, pildid, roosid endiselt oma
kohtadel seisawad, nähes sedasama loodust, ekfides nendes
samades meisjades ja meretallastel, kuuldes lapsepõlwest tut-
tawat puude kohisemist ja lainte lafsumist — tundub, nagu
ümbritseks mind mu endine elu, nagu oleksid need, mu
õnnepäewade tummad pealtnägijad, nüüd mu laastundlikud
sõbrad.

Waitselt terwitawad mind hommiikul tõuswa päitese
tiired, fofistades leinasõnu kurbadesse — haurahus mõtle-
watesse — tubadesse. Waitselt jätawad nad minuga ju-
malaga õhtul, wajudes läikiwa mere taha.

Siigutamata, pead wastu kätt toetades, istun afna
all ja waatan neile järele — waatan möödanend elule järele.

Paistamad needjamad puud, meisjalgalad, eemalolewad
majad, linnatornid, feesama lai lagendik, piirita taewas ja

meri, mille kallastel õhtutel istusime ja juuli-kuu õödel põuawälgu jähwatusti filmitsefime. Kõik on endine.

Seda nähes jätab pea mõtlemise, südamest kaob valu. Torm hinges waitib...

Rahu sofietaamad toafeinad, mööblid, pildid, roosid. Waitist furnuaia rahu hüüawad kaugelt saladusliiselt sinaw mets ja meri. Pühalitust rahust kõneleb terve loodus...

Tundub nagu oleks juba kõik möödas, täidetud, purustud südame wiimane soow ja nagu maitseks ta igawest haharahu — sealpool rõõmu ja pisaraid; nagu laulaks neeb seinad, mööblid, pildid, roosid, mets ja meri waitist igawest leinalaulu..."

Kuis armastasin neid oma intiimsõpru: üks päewgi nendest eemal olla maksis palju valu. Selle näituseks olgu weel üks päewaraamatu lakkend.

"Olen jälle hiljemaks jäänud koju tulema. Üst awades ja sisseastudes tunnen, nagu saaks südant tulise rauaga puundatud; minu sõber ei wasta täna mu terwitusele, nagu harilikult, kurb igatsewa naeratusega näol, ei tule minuga kõnelema. Ta istub ja nutab, nagu laps. Kirjeldamata ahastus ja hirm paistab ta silmist.

Walusad on ta pilgud! Walusasti lõikawad need minule südamesse!

Üks waade neisse ja ma langen toolile, lasen pea kae najale ja nutan... nutame mõlemad... nutame kaua...

Kui ma jälle toibun, lehwib tubades saladusline wiidewit.

Mu sõber ei nuta enam. Ta on filmad kuitwatanud, istub mu kõrwal ja püüab mind waigistada.

Ta mõistab, et teda armastan, temast lahkuda ei taha ja täna juhtumise kombel oma kauem wiibimise läbi oodata ja igawust tunda lastfin.

Rõik seinad, mööblid, pildid, roosid on suurtesse, paljuütlewatesse filmadesse kujunenud ja waatawad hämarikust, nagu tumeda loori kätte alt, kõneledes mahedal keelel mu läinud elust, mu ilusamatest igatjustest.

Sügawasti elu saladuste üle mõtleb mu armsam selliline — kord puusärgile kingitud — laiapöösaline mirt laual.

Hinge hoowab magus trööstimus. Meel muutub rõõmsaks. Südan waldab arusaamata rõõmuhoog. Ja nähes ainult sõbra läikiwaid filmi, nähes oma kõige ilusamat elu nii ligi — siinsamas, tundes korraka seda jälle tagasi olevat, mille järele kurbtuses nutsin, näeran üksi — naeran kui hullumeelne pimedusesse.

Mu ümber hõljuwad nägemata mu Wilhelmine ja lapsed. Kõrwa kostab nende meelitaw sosin... Näib, nagu oleks kadunud piir minu ja nende wahel ja ujus hing igaweise õnne lainetel..."

Pitalise pimeduses effiniise järele hakkab wiimaks eespool walguse kiir helkima, hakkab paisima ranna wiir, aga teiselt poolt, kui enne arwanud olin. Elu ühes ta mõtte ja sihiga näitab teisena, kui see mulle nooruses paistis. Ma hakkas ta liikumist jälle arwustusega jälgima, aegamööda enamwähem tasakaalu tules.

Wäga pikkamisi ärkas tung raamatute järele. Lugesin muidugi ainult neid, mis käsitasid hingelisi ja usulisi küsimusi ja hauatagust elu.

Suuri harilikke igapäewaste elutüsimuste, kui ka nendesse puutuwate poliitiliste ja majandusliste raamatute järele oli jäädawalt furnud.

Esimesel aastal lugesin ainult piiblist Johannese ilmutamise raamatut selle tulewiku ilma kujutamise iseloomu tõttu, mille saladuste seletuse järele pettunud hing janunes. Rõõm muu tundus asjata, tühi — eemaldusaw.

Üheks tähtsamaks peasemise abinõuks sai usk. Ta jarnases katkemata nõbrile, millest kui uppuja kinni hakkasin. Ta oli teenäitajaks tuleorniks määramas meres, kuhu poole abiootusega pimedusest sõudsin.

Nagu paljud teised, olin ka mina noores eas usu wastu külm, hinge surematuse peale waatasin wäga kahtlaselt, hauatagust elu eitasin.

Ruid, nagu pärast selgus, ei olnud jarnane mõttewiis fugugi mu sisemuse tõsine peegeldaja. Ei, ta oli mujalt pealesurutud wõõras mõju, mille ikkes suurem jagu inimesi rabeleb. Põhjuseks — enamasti alati — liiga pealiskaudsus. Ei taheta enesesse süüweneda, poolmeelega surutakse maha, lämmatakse ära sisemise inimese paluw hää. Walustasti awalduw siin mõtlemise puudus.

Sagedasti tuleb ette wõõra mõtete omandamine feedimata olekus, kergemeelne teistele järelahwimine ja moodi-järele mõtlemine. Ka liiga suur andumine madalamatele huwidele riisub inimeselt wõimaluse enesesse erapooletumat, kaalawat pilku heita.

Rohkem järelmõttele sunniwad inimest raskused, hingelised põrutused, kaotused — j. o. kui ta ennast tunneb teistest eraldatuna, üksi, lahtilõigatuna sellest, mis teda sidus materialistlike ilmoga, ta mõtet karmitsas hoidis. Sagedasti siis wabaneb inimene wõõra mõju alt.

Olen omal elu ajal näinud palju inimesi, kes nooruses olid kergemeelsed, uskmata, koguni pilkajad. Ruid aastate pärast olid nad hoopis teised. Wiist ei jõudnud see

nii palju sifemuse muutuse läbi, kui iseenese äratundmise tõttu, millega ühines ka wabanemine petlikkudest arwamistest.

Kaljud surijad, kellega kokku puutusin, kahetsefid tiseda ahastusega, miks nad elus wähe olid mõtelnud. Nad tunnistajid asjatult kõik oma tegemuse. Mitmed neidjäd ära oma elu.

Tõesti raske oli neid waadata. Neil polnud meele tulnud, et kord ka surema peab; puudus julgus ja rahu, mida tarwitab inimene, kui ta kõigest inimkonnast mahajää tuna, raskest ihulikus walus, üksi tundmata igawikule wastu minema peab.

Teiselt poolt jälle, misjagune liigutaw rõõm jãras neist, kes olid kuulda mõtnud oma sifemist hããlt ja surma üle jãrelmõtelnud. Ka kõige raskema haiguse juures olid nad rõõmsjad, ei ahastanud, ei kaebanud.

Neil oli südametunnistuse rahu, mida annab oma talendi õieti kasutamine.

Arwatakse ka, et surmaga kõik lõpetud; hinge, kui niisugust, ei olla.

Ma pidin küll mitu juhtust läbi tegema, enne kui enese tundmisele sain.

Kord nooremehe põlmes nägin surijat noort inimest, kellega wãhe aega tuttaw olin olnud.

Et inimene surra mõib, polnud mulle seni ajani meele tulnudki.

Surm oli midagi niisugust, mille üle ilmaski rããtida ei armastanud — surmuad koht, mis õudne, wastis, millest midagi teadma ei peaks, weel wãhem sellega tegemist olema.

Õnimesi suri ju ka sel ajal siin ja seal, kuid need juhtumised olid kaugel, mis minusse ei puutunud, mida kuuldes kohe jälle unustasin. Saatusse tahtmisel tuli mul selle noore inimese surma ligemalt waadata.

Et surema peab inimene, kes niisama noor, nagu mina, kellel kõiksugu tungid, püüded, fired, kellel nägemata alles elu ta meelitava õnne ja lõbuga, kellel lihtsalt meeletu kirg seda kõike läbi elada, mida teised elavad — et see inimene surema peab — mõjus mu peale ränga põrutusena, sundis mind mõtlema kauaks ajaks. Selle üleelamise mõju ei kadunud minuist enam.

Täis ahastust ja hirmu jälgisin haiget tähelepanelikult. Ma arvasin, et elu kustub — nagu küünal, mis põles, kustus ja nüüd enam ei valgusta. Mõtlesin, et lõpu lähemiselega muutub inimene ikka enam ja enam eemale tõukavaks — koledamaks; — kuid imestuseks nägin, mida rohkem ligines surm, seda enam hakkas surijast mingisugune teine armas olemus väljapaistma, mis sugugi ei olnud kolkukõlas mu endise ettekujutusega.

Seesuguse salameeldivusega särasid paljud pärast-nähtud, surijad, seda nägin mitme puruvana hallpea filmis, märkasin tihti kehalikult puudulikkude inimeste juures.

Sellega hiilgasid lapsed, kelle eluiga lühikene.

Surija, kellest räägin, uskus Jumalat. Kuid see oli sel ajal minule võõras — arusaamata, millele ma mingit tähtsust anda ei teadnud.

Mõistuse seisukohalt ette-otsustatud arvamiseega suremist vaadates, oletasin siiski, et elu ikkagi nagu küünal kustus, millest nüüd midagi enam järel ei ole, olgugi, et sarnane teadmine mulle walu sünnitas. Selle arvamise vastu tundus sisemuses ikkagi mingisugune salaprotest.

Rõhutatud südamega läksin välja loodusesse, kuna mu peas mõtted olnud sündmuse üle kihastid.

Parajasti, kui juba arvasin ennast täieliselt kindlal alusel seiswat, mis mulle küll mingit tröösti ei annud —

inimese saatus jäi ikkagi haledemiseväärt kurwaks — hüüdis mu sees järsku wägew hää: „Su mõtted pole õiged!“

Tundsin enese nagu häkiliiselt tuulehoost tugewasti raputud. Õdi mu otsused olid korraga pihuks löödnud.

Jäin täiesti nõuta seisukorda.

Elu parematel pilludel, kui kõik hästi näitas minewat, soowid täitust ja ma mägusa õnne warju wajasin, tundusid südames ikkagi arusaamata salaigatsuse hood.

Wiimaks, kui kõigest lahti üksi oma perekonna haual seisin, ei wõinud ma silmapilgulski mõttesse tulla lasta, et need, keda armastan, nüüd igawesti surunud on. Sarnane mõte oles mu teinud hulluks.

Siin, kus mõistus jõuetult waitis, rääkisid tundmused palju ilusamad rahustawamat keelt.

Jah, oli tarwis näha mitu mõtetäratawat juhuft, tunda mitu wapustust, enne kui mõistma hakkasin, et see, mis mu sees igatses, kõneleb, trööstib, on hinge hää, — et see, mis minuft nähtud haigetest surma eel pühaku iluga säras, oli nende suremata ihuft wabanew — hing. Teisiti ei wõiks see olla.

Wõimata näib olewat arwamine, nagu taoks ühes ihusurmaga ka inimese hing — see hing, kelle wastu igaüks salaaukäratust tunneb, keda weel ükski pole mõistnud, kelle sügawustesse ükski pole jõudnud tungida, ega arusaanud ta püüdmistest ja igatjustest.

Hinge-mõistmisega on wäga lähedalt seotud usuküsimus.

Usutunnet wõiks wõrrelda teiste tunnetega, mille abil inimene ühenduses wälise ilmaga.

Üks on ühenduse abinõu ilmaga, mis peale surma.

Õdi, ühel on usutunet rohkem, kui teisel, niisama nagu üks filmaga kaugemale näha wõib, kui teine. Kuid

päris pimedaid leiame wähe ja need on meie arwamise järelle wigased. On ka haruldaselt kaugelenägiid.

Sarnane lugu on ka ufuga. Mõni mõib kaugemale nägemata ilma tungida ja seal näha niisuguseid asju, millest teisel aimu pole, ega ilmasi ei suuda mõista.

Niisama nagu filmanägemist, mõib ka usutunnest arendada ehk ka wähenemada, ja hoopis arahäwitada, kui hoolimata oleme ja alaliselt sarnases õhkonnas wiibime, mis talle kahjulik.

Ma tundsin sijemise jõu kaahanemist igakord, kui ennast maiste asjadega liiga sidusin. Waimufilma seletus kõrgenes, kui ta eest hoolitsemise unustasin.

Ustuda ei olegi nõnda raske, nagu arwatakse. On tarmis ainult ennast mõimaliselt waba hoida; ettewaatlik olla wäliste mõjude wastu, mis tihti petlikud ja eksiteele wiia mõivad; niisama ka oma jõu peale lootmine ära jätta. Tähelepanu peaaegaliselt pöörda oma sijemise hääle peale ja hoolega selle analüseerimise kallal töötada. Side nähtawa ja nägemata ilma wahel sünnib iseenesest.

Selle ühenduse kaudu saan nägemata jõudu, mis mind ilka enam ususse süwenema sünnib. Ta ei ole tühi ettekujutus, waid tundub, nagu katsutaw, mida küll ei näe ihu silmaga, niisama, nagu teegi filmaga ei kuule.

Utu ees kahtlatab mu pankrotti jäänud mõistus. Mida enne mõistusega ei mõistnud, seda tunnen nüüd südamega. Mille kallal enne asjata — nagu pead wastu müüri tagudes — waewa nägin, on minule nüüd ilma waewata selge.

Ta ma andusin usule lapselikult, mõistust abits wõtmata. Ust andis mulle rahulootuse, on trööstijaks teenäitajaks, sai alnaks, mille kaudu mõin pilku heita igawikku..

Mul on selge, et see, mis mind kord siin hingede vastastikus tohtutõlas ja armastuses üliinimliselt õnnestas ja mille tagasitulemist kannatamata igatsusega ootan, ei ole nud maine kadum waimustus, waid igawese õnne ja armastuse wari, mis eemalt heledate wälgusähwatustena säras.

Miisamasugune ümberhindamine — nagu oli olnud usu ja hinge olewuse mõistes — sündis ka waadetes inimese elu kohta üldiselt.

Nooruses, kui elu alles kaugele nägin, paistis ta poolparadiisina, õnne ja rõõmu hallikana, kus inimene oma saatuse määraja ja selle rõõmu õnnelik maitaja. Lähenedes talle tõusis ta mu ees mõistatuslike sfinksinä, mille seletuseks ma enesel jõudu ei tunnud.

Müüdi wanaduses ülewaatlisku pilku tagasi heites ja kainelt, tähepanelikult enese ümber waadates, näen oma seljataga teed, mis täis häda ja wiletsust, õnnetust ja hirmu.

Ma näen Rõigetõrgema tahtmisel inimesele määratud rada, mida algatakse hommikul wäikse ilmaga, meelitawa päikese paistel, rõõmu oote wärinatega südames, — lõpetatakse aga õhtul surmani wäsinult, longates, küürus kapi najal, wigastud liilmetega tolmust ja mudast määrinud, märja lõhti kistud riietega, pisarateni fibedate mälestustega teekonnalt, kus tuli kannatada wihma ja külma, janu ja nälga — tuli wõidelda rõõwliste ja kiskjate loomadega, koledate tormide ja mere põhja matta ähwardawate lainetega.

Seal olid kõrged mäed, millest üle ronida tuli, werristades käsa ja jalgu; olid tühjad kõrbed, kus põletawat päikest kõrwetud, süda minestuseni nõrkes.

Seal olid sügawad kareda wooluga jõed, millest läbi minnes wesi kaelani ulatas.

Ma näen ainult paljuid rändajaid: noori ja wanu; näen õnnetumaid kormistajaid, efsijaid, leinajaid, nutjaid, ahastuse meres uppujaid; kuulen nende kaebeid, fibedaib ohkseid, walu karjatust, meeltheitlikka appihüüdeid.

Appi rutates, neile sõbralikku, kaastundlikku kätt pakudes, tunnen elu mõtet. Selles näen inimesjoo eesmärki.

Kui ma waesega oma leiwa jagan, waaruwat wana-kest toetan, õnnetumat efsijat juhatan, aitan haigeid, finnit-
tan surijaid, irõõstin kurbi, puusärgi juures nutan ühes
ahastawa leinajaga, — siis ühineb mu hinges side nooru-
sega, üfsilduse pimeduses külmanud südamesse tungib soo-
jendam walguise kiir; — ärkab endine waimustus.

Kaugelt ajamere tagant paistawad heledad walgus-
sähwatused. Mälestuses kajastub möödanend noorus.

Siis unustan olewiku kannatused, wajun hella tundu-
muste minewikku, wiibin nende kessel, kes juba mitmed
aastatümned waikses hawa-wilus puhkawad, aga kellele mu
süda endiselt, muutmata, kristal-puhata armastusega tufsub.
Möödanend elu ilusamad pildid ilmuvad wiimase peensu-
seni selgelt — kaasatiskuwalt.

Ma olen jälle endine, julge, noor; rind tufsub täis
elu. Silmist weerewad liigutuse pisarad.

Siis tunnen — armastus ei möödane, ta kestab lõp-
pemata.

Ka mu elule wastawal looduse kurwemal aasta-ajal,
jügisel, kui ma pimedatel õhtutel üffi elawatest eemal weel
mere kallastel wiibin — seal, kus nooruses, suwel, mureta
ja rõõmus liikunud olen, siis ei ole mulle, mind müürina
piinawas pimeduses, tormi hulgumine, lainte mürin ja
metja wihane lõõtkumine sugugi kohutaw. Ei, — ma tunnen
koguni lõpmata feltfi. Ma ei ole üffi. Mu ümber on
hele walguis — mu noorus. Ta ei ole kadunud. Ta on

ikka siinsamas — särab mu hinges weel ilusamalt kui enne.
Ta tuleb tagasi.

Tahaksin sellest rääkida kõikidele elus pettunutele, trööds-
tita leinajatele, ahastuses kaebajatele. Tahaksin hüüda:
„Vaadake! üle hirmutatute ainte, läbi udu ja tormi —
särab midagi, mis ei kõigu — ei kao. See on inimese
hing. Ei ta wanane. Ta noorus on igavene, mis ial
meist ei lahku, kui meie ise ta eest ei põgene.“

VI.

Wotan weel fule, et wärisewa kääga kirja panna, wõib olla, wiimased muljed mõõdaläinud rändamisest, sest numbrid werstapostidel räägiwad selget keelt, et lõpp lähedal, — kuna läbi udu juba igawese aja wärawad paistawad.

Ei uskunud kunagi, et elu nõnda pikk olema pidi. Beretonna kaotuse järele ootasin surma igapäew, — pärast küll kannatlikumalt. Torm muutus tajasemaks, lained wähemaks. Tuli mõnegi osjaoluga leppida, mõnda uuesti alata. Ma wõtsin isegi mõnest humanilist laadi tegevusest osa.

Kuid huwi ei äratanud see kõit enam, ei sütitanud tuld. Ta oli ikkagi elu ilma hingeta — töö, mida sunnitakse tegema — tee, mida peab käima.

Nüüd aga ei taha ma enam midagi. Järele on ainult rõhum igawus, lõpmata igatsus. Tundub nagu une wäsimus.

Olen omaoja inimestest wiist küll üksi järel jäänud: ei kusagil kohta enam, ühtki noorepõlwe sõpra, ühtki endist sellisilist. Suhtumisi läbi minnes kohtadest, kus lapsepõlwes mängisin, nooruses sõprade sellises rõõmus olin, kus peaaegu terve ümbruse elu liikus, inimesed enamaeti kõik tuntud — kui mitte isiklikult, siis näo järele, — siis jäädwad jalad weel nagu iseenesest seisatama, filmad otsiwad, kas ei leidu sihawa rahwamurru hulgas endiseid sõpru.

kelle täht pigistaks, kellega oma elujuhtumistest sõbralikult kõneleks. Silmapilguks nagu unustan oma wanaduse.

Alga kõik on mõõras! Ühtki tuttavat ei näe enam! Ei keegi näi teadwat midagi nendest, kes minuga ühes toreda siin niisamasugused noored ja rõõmsad olid.

Oma wanadusest jõuetu tuigerdamisega ei kõlbagi ma enam teiste hulka: tundun nende seas weider.

Viisakad filmid lõmberdan jälle edasi. „Ma olen üksi!”

Surnuaedadel liikudes, leiab ühe ehk teise sõbra haud, näen ristidel tuttavaid nimesid, siin ja seal paistavad tuntud mälestusmärgid. Ma rändan ikka veel!

Seda kõiki nähes suureneb igavus veel enam; süda väsib walust. Wiist olen teistest halvem, ei kõlba nende hulka.

Tahtmata sõrden ennast inimesega, kes kaugemale mere-jaarele üksi maha jäänud, kelle kaaslased, teda unustades, ära sõitnud.

Peab olema mõõra rahwa hulgas, kes teda ei tunne, ta keelt ei mõista ja teda imetledes vaatlewad.

Tuleb istuda mere kaldal päewad ja ööd, põnewil pilgul wahtida kaugusse: kas ei paista mõni puri, ei ligine laew, mis teda kurbast igavusest peastaks ja jälle wiiks nende hulka, kellega ta harjunud, kes teda mõistawad ja kellega tal ühised mälestused: ühine lapsepõlv, noorus, ühised läbielamised.

Looja tahtmisel olen segamata wiisakarita põhjani tühjendama pidanud. Kibedust sünnitawad veel wimased tilgad.

Raske oli üfsildus nooruses, veel raskem — wanaduses, sest nüüd on otjas teheline jõud, liikmed kanged, kaded-jalad wärisewad; mõttelend ei ole enam nõnda kiire, kui ennemalt. Hammestaw wäsimus üleüldine.

Mu wastu awaldatakse vähem lugupidamist, ollakse hoolimata, näidatakse üles põlgust. Mitmes kohas kuulen dige tihti nooremate pilkamist. Mu peale waadatakse nagu olemuse peale, kellel puuduvad inimese tundmused ehk pole neid olnudki, kelle üle võib naerda ja rumalad nalja heita, teda võib lüüa ja tõugata ja kas wõi elusalt auflu panna.

Näib, teda karistanud Sumal, seda wihtawad ka inimesed.

Wõib olla, ma ehk paistan teistele imelik, nagu tormist wigastud puu metsas, mu liigutused ehk on ütsilduses isedraaliseks muutunud, mu wana wäljanägemine wastik.

Aga ma olin ka noor, ilus, kellest kõik lugu pidasid, kelle seltsi kõik ihkasid. Seda nad ei tea; ei tea ka, et need niisamasugusteks saawad nagu minagi, võib ka olla, weel wõimetumatekski, — mul on, Sumal tänatud, mõistus alles.

Aga mina tean seda ja waatan nende peale kahetsusega ja haledusega.

Pole, kellele midagi kaebaks, tröösti järel janunewa nutuga kannatustest kurdaks, kellelt ühegi kaastundliku sõna kuuleks. Pole ka, kes mind aitaks.

Möniford mõtlen, kuidas omal ajal teistele appi rutama kärmes olin, omakste haiguse puhul päewad ja ööd, ennast unustades, tüdimata hoolega nende eest muretsesin, walmis olin ennast kas wõi furnuks waewama, — siis weerwad filmist piisarak ja ma nutan haleduse pärast.

Peas kerkiwad üles imelikud mõtted : ehk nad tulewad mind weel waatama — minu Wilhelmine ja lapsed — ütlewad ühegi trööstiwa sõna, siis kui ma üksi surmaframpides lõõtsun, keel janust põlenud. Kas nad mind küll enam tunnawad? Ehk olen neilegi wõõras! Nad lahkusid minust noortena, ilusatena. Ka mina olin siis noor. Müüd

ma wana hall raul, nägu tundmatuse ni muutunud, palged fortsumud. Ei tea kas on enam ühti endist joont, ühti liigutust. Aga eks need mõtted ole wiist meelte petus!

Ma tahan filmad sinni panna üksi, nende seinte ja eluta mööblite wahel, kes mu tummad kaastundlikud sõbrad, kes mu kannatuste ainukesed pealtnägijad.

Las' nad olla mu wiimased trööstijad ja saatjad, kellest kahju tunnen ja kellele wiimaseid armastuse sõnu sojesta wõin. Las' nad olla, kelle nutuwaitsse filmi weel wiimase Sumalagajätwa tänu naeratusega wõin waadata.

Nende waitse leinalaulu helidel las' uinuwad wäsinud filmad; igawese rahu ootel waitib südames wiimane walu.

— — —

Jah rohkem kaastundmust kajak mu eluta seltsilistest, kes siiski, kui elawad, sest tihti räägin nendega, kui omasugustega. Inimeste wastu tunnen kartust ja püüan nendest, kui wõimalik, eemal hoida.

Armsamaks meelelahutuse kohaks jääb igitagi loodus. Seal puhtas süütuse ilmas kaowad kannatused.

Dõlise waitusega terwitawad mind mu endised wiimiskohad: metsad, laiad lagendikud oma wahelduwate kõrgustikkude ja orgudega ja nägematusse kadur meri. Maheda rahusofinaga kohawad metsas puud, kuna nende tuulest õõtsuwad ladwad mind kergele kummardustega meelitawad.

Pühalikku igatsust kujutab õrn taewa sin.

Kuid ka siin on juba märgata lahkumise ärewust. Looduse näole ilmub ennenägemata wõõrastaw ilme, mis ütleb, et ma temast lahkuja olen. Meie wahel nagu olekski

juba mingisugune lahutam wari. Südamesse tungiwad kah-
jatsenud Sumalagajätmise pilgud, tunduvad tugemamad
läepigistused. Walusalt wajutawad wiimased suudlused.

Lootuseta melanhoolikkusega kutsus mind weel mu
truim sõber — meri. Ta tumesinistest filmist kajab juba
igawik, mis alguseta ja otsata, mille sügawus põhjata, kuhu
on uppunud miljonid wanu ja noori, kurbu ja rõõmsaid ja
ikka jälle uuesti upuvad.

Ta tahab weel kõneleha oma wiimastest ilmutamata
saladustest: elu õhtust, hinge rahust, lahkumisest. Ta ta-
hab ütelda sooje lahkumissõnu.

Liigutawaid laule laulawad lained. Kostawad helid,
mis tuttawad lapsepõlwest, mis mu mõtteid wangistasid
nooruses.

Endiselt tulewad nad nägemata kaugusest, liginewad
kaebliku kahinaga, hüppawad wastu kallast, purunewad ja
kaowad.

Eks nii olnud ka mu mõõdanend aastad.

Sealt nad kõik tulid, nägemata igawikust, nagu lained
mereest, algasid meelitawate lootustega, äratasid ägedaid
püüdeid, tungisi, kihawat elu, loid tugewate wapustustega
ja kadusid pettumuse tundega ja ohjetega, asjatuna näida-
tes kõik mu tööd ja waewa, jättes järele rõhutat tunnet
mu jõu ja mõistuse mõimetusest.

Paljud ettevõtted, mida enne algamist igast küljest
kaalusin, mille kordamineku peale julge olin, läksid nurja,
langesid puruks. Mäti tuli õnnetus sealt poolt, kust teda
kõige vähem ootasin, ka ei teadnud ega mõistnudki ette näha,
weel vähem ära hoida.

Mu jõud ja mõistus olid kui sauest lepid, mis toe-
tamise juures murdufid, — töö ja tegewus nagu asjata
rabelemine. Temast pole järel jälgegi! Kõik on kadunud!

Ruid lootufeta furbade toonide hulgas tõlawad ka rahustawad helid : Teel, mis tõesti oli raske ja mida ohates käisin, õppisin tundma, et ma siin olen ainult läbirändamisel, et raskused mida kandma pean, on harilikud teekonna pahed.

Nes teab, kui ta oleks olnud kerge, lõbus, ma poleks tähele pannud hinge, ega ta sügawusi näinud. Võib olla, oleksin olnud palju pealiskaudsemal arwamisel inimesest, ta eesmärgist siin maa peal ja wist küll lühikeste fergemeelse rõõmuga oma hingele igawest kahju teinud.

Nüüd, seisdes igawitu läwel, näen elu ja ettewõtete waremetel suremata hinge, tunnen ta wadjadust wabaneda kõigist sellest, mis temale wõõras, mis teda siin nagu ahe- lates hoidis, rõhus ja ta edenemist takistas.

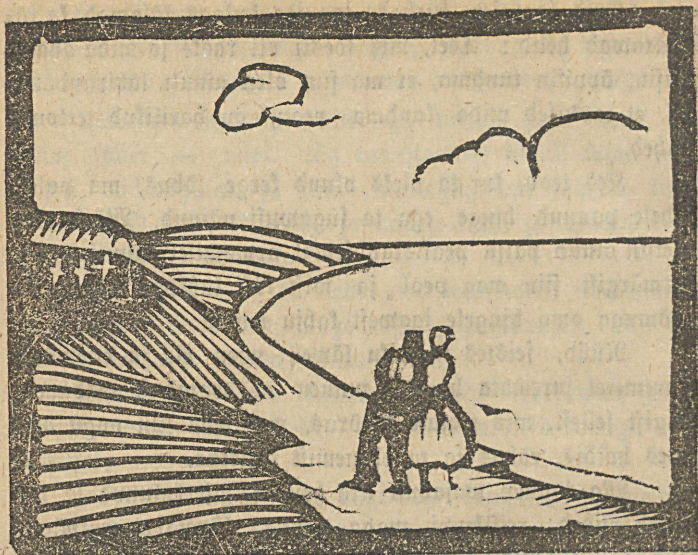
Ma tunnen wadjadust ära heita seljast kulumud ja tolmused riided, reisikeppi maha panna, lõpetada argipäewa tööd ja uutes puhtas ehtes püha rahuwärawatest sisse astuda.

Sellest laulawad weel wiimased kaldale weerewad lained.

Sellest jutustab lõpmatusesga ühinen meri...

— — —

2811

Sõnalesega „meri“ tähendatud kirjeldusi lõpetades, mõtlesin wana sõbra mälestuseks neid omalt poolt weel paari sulejoonistusega täiendada, et lugejatele lühikest pilti anda elatanud mehe viimasest saatusest, milleks minul ka kõig andmed käepärast on.

Teiselt poolt asja peale waadates, tunnen olevat jälle oma otsekohese kohuse inimese poolesti jäänud tööd lõpetada, kellel enesel seda enam võimalik polnud teha ja kes nende kirjade minule pärandamisega mind wiist küll ka selleks kohustas.

U. L.

1.

Sinna taga üfsiku maja ainsamas toas, mille õhtu-
poolsest aknast sisse tungiwad suwise loojaminewa päitese
fullatawad kiired, peatades laual olewa mirdi läifiwas oks-
tes ja seinal rippuwal furnuaia pildil, lamab pildi all
fulunud waibaga kaetud woodis wana 82 aastane rauf.

Ta pikad hõbehallid juuksed ripuwad forratumate sal-
fadena. Nuku wajunud palgeid piirab õhuke lumiwalge
habe.

Hingamine on lühike ja kiire: rind tõuseb ja wajub
tugewasti. Kuid nagu on rahulik. Silmad särawad nagu
mingisuguses sala waimustuses.

Wärisewate käte najale toetades, tõstab ta oma ela-
tanud peab, et läbi akna weel ühte pilku heita sinna päi-
teses sätendawa mere poole — weel wiimast pilku, sest ta
teab, et see õhtu tal siin wiimane on, et ta reisilaew täna
sadamasse jõuab, ta reisi kapi maha panema peab ja talle
awawad wärawad, millest kord sisse läfsid need, kelle kadu-
misega ühes kadus ka ta noorus ja elu.

Kui reisiija, kes raske waewaga on roninud kõrge mäe
otja ja sealt pilku tulnud tee poole alla lüüa, nii tahab ta
nüüd teisest ilma mere igawesest kaldaist tagasi waadata
selle mere poole, mille lained teda kaua wintsutanud, tor-
mid laewa purustanud, tüüri ja mastid murdnud.

Ta tahab waadata sinna kalda poole, kuhu kord trööstimata pisaratega, ahasdades, maha langes, kui nägi, et laewast, millega ta armjad olid ära sõitnud, ta üksi wõõrana maha jäänud oli ja nende wiimased lehwitused pikkamisi kauguses kadusid.

Wälgu kiirusel fertiwad üles mälestuses, selle merewoogudel üle-elatud sündmused: luuleline lapsedöli isamajas, feltfiliised, sõbrad, paisuma lainena tõusew noorus oma meelitawate lootustega, püüetega, julge kindel uft etteseatud sihi kättejaamise kohta, siis õnnelik perekonna elu, meeltheitlik wõitlemine häwitawate laintega, pärast waremeteks langenud elu, meeltheitmine, pisarad, piin ja wiimats elupetuumustest ja igawusest tüdinenud kannataja wiimane soow: waikses hauawilus puhata...

Tuba wajub päikene mere taha. Nagu oodates hiilgab wanamehe õredates juukses veel wiimane tiir. Seintele ilmuvad kurbtõsised warjud, milles lahtumispisarad peituvad.

Sügaru ohke tõuseb surija rinnust. Wäsinud käed langewad jõuetult maha. Mõrkenud pea wajub wõddisje tagasi. Ja pikkade piina-aastate kajadel, nagu lohutawast unest ärkamise järele, weerewad ta filmist mööda külmi palgeid wiimased walu ja kurbtuse pisarad.

Täsa liigub laew. Siinsamas on rand. Sadama juust läbi minnes keerleb wesi veel wähe wintsutades ja ilmamere reis lõpeb.

Wiimaseid lõõle lõpetawasse südamesse asub igawene rahu. Rustumaißt filmist särab rõõm. Näol lepitaw naeratus.

Uue ilma kalbalt lehwitawad tulijale wastu ootajate hulgad. Rõostab õndsate püha laul ja taewalistest terwita-

tud ja nende armastuse kätel kantud, astub rõõmu hõiskete-
jaatel igawese rahumaale õnnelik eesmärgile jõudnud reisi-ja.

Ühes päitese wiimase mere taha wajunud kiirega lah-
kus wäsinud kehast igatseja waim.

Säi seisma süda, mis kaua töötanud oli — tormili-
selt tufsunud, rõõmu ja kurbtust tunnud.

Igawese ajamerde oli wajunud elu, mis tärkas,
kaswas, õitses, kolletas ja närtfis.

Kadus maailm oma wahelduma loodusega: mietfade
ja lagendikstudega, kõrgete mägede ja mõõtmata sügawate
meredega, millest üle käinud olid ilusad ja tujukad ilmad,
päitese paiste ja pimedad ööd, wihm ja külm, tuuled ja
tormid; kus olid mõllanud ägedad mõitlused, olid kestnud
sõjad ja rahuajad, olid olnud kaotused ja wõidud.

Loojas täht, mis tõusis, helkis, heledasti hiilgas,
wajus ja kustus.

Säreljäänud leinaja loodus on ennaft widewitus juba
tumeda leinalooriga katnud ja seisab kurwali, kuulmata
fõnadega palwetades.

Waigist leinalaulu laulawad õhtune eha ja hiilgawad
tähed kõrgel taewas.

Leinajatega ühineb tõusew kuu, kes, oma öö- sõbra-
lahkumiseft kuuldes, lahwatab. Tasa hiiliwad ta kiired toa
hcmmitu-poolseft afnast, nagu kardaksid segada sügawat
waikust toas. Sala aukartusega, ettewaatlikult, pikkamisi
lähenewad nad furnule, õrnalt suudeldes ta külmi palgeid,
pühalikult ehtides teda oma taewalikku hiilgusega.

Üleval mäel, seal kus üle liiva lagendiku avaneb mujal kordumata ilus waade laia mere peale, mille kaunidusest, imetlewa pilguga, üksteisele jutustavad ta ümber kogunud õnnelikud mäed, metsad ja orud, — on furnuaial lähara kase all weikene raudketiga piiratud aiakene, milles neli rohuga ülekaswanud ja peaaegu ühte wajunud hauda.

Madalad kiwiist wälja raiutud ristid haudadel lõõwad juba pleekima, niisama ka kirjad nende aluskiwidel tumenema.

Mõnel ristil on, kas eemalt meelega wifates, wõi mõnel muul wiisil tüüfised wälja lõõdud.

Raud ketti, mis finnitatud neljakandiliste kiwi postide külge, katab punane rooste.

Pink aias on lõdunenud ja ära lagunenud. Minult paar sammaldanud jalaotsa tunnistawad veel ta aset.

Mälestajaid, kui ka muid forraldajaid siin ei ole ja wiist ei tea ega mäletagi enam keegi, keda siia maetud.

Siit juhtumisi mõõdaminejad ei pane ka seda kohta palju tähele; — harwa jääb mõni, nagu loomusunnil seisatama, et lõdunewat aiakest ühes ta feesolewate päiwitanud ristikestega hinnata, ta wanema ehituse stiili wääratuse mõttes ja seal juures ka tuhminewaid ristide pealtkirju weerida ja aastate arwusid wõrrelda.

Minult sentimentaalne linnufene lendab wahetewahel siia, et ütsiku igawust kannataja kase otsas furnuaia üle-

waadet teha ja hommituse päitese paistel soojendades, unustusesse jäetud haudadele oma harilikku westelugu jutustada.

Siin walitseb enamasti täielik waihus, jättes wäljaarwamata need üleüldised rahurikkumised, mida sünnitawad eemalt kostwad masinate wiled, üfsikud inimeste hääled, õhtutel mere rannalt helisew laul ja lainte kohisemine.

Waiust segab weel tuul, mis kui salajane waim, tasaselt wuhisedes, mööda haude hiilib, furnuaia kõrwal männikus aga sagedasti rahutuks liikumiseks muutub. Äärmiseks wastandiks waiusele on torm pimedatel sügis-öödel.

Nagu piirita linnuparwede tiibade wehklemine, mis paisudes miljonite tõlatu karjumiste ja hüüdmiste erutawaks kähisemiseks muutub, kuulub lähema metsa lainetena tõusew ja wajuw kohn, kujanedes oma kõrgemal tipul kõiksugu kajakade ja häälte maruliseks kogumõlluks, furnuaial aga otse pörguliseks müraks.

Ühwardawad tuulehood, mis wahetpidamata lõõtsudes, siin ja seal metsa latwes rüselewad, langewad siia metsiku wihaga — meeletumalt sasides, puistates ja tõugates, mis ette juhtub. Raebliku nutukahinaga, nagu hirmjas walus, keerleb ja wiskleb üfsik mänd. Sagedasti wingudes pekjawad ja rabelewad kased ja paplid, kumardawad maani paksub põõsajad, ahastades tumea hulgunisega. Bahaselt kolisewad hawaaiad, ristid, kartongid, pärjad; ragisewad ja ägawad suured puud. Kostawad õudsed appihüüded, kiljatamised, sügawad ohled, ärdad nuufsumised.

Kaugemalt aga ligineb just kui tuhandete pealetormawate hobuste jalgade müdin, millega ühineb lõpmata kõuesarnane lainte mürin merel, kajakades, kui määratumate ilma-ägege wärisemine.

See olets nagu wägew kontsert furnutele hullustajate waimude ühisel mängupeol, millest eraldbub tormihoogude

waheajal haawalehtede wabifemine kui wali käteplagin.

Waiſib tuul — furnuaial walitſeb jälle pühalik waiſus, kuna päikene tõſiſel, mõtlewal pilgul haude walgustab.

Rogemata ſiia ſattunud eſſijale hüüab lind kaſe otſas: „Teekäija! pea ſinni nende haudade juures. Pealt näha waatawad nad küll tummalt, kuid ütlewad mõttes ſeiſma-jääjale ſiiski palju! Elu — on üürifene, aeg igawene.“

Mäe all laiutab endiſelt nägemata laugusſe kadu meri. Wood weerewad, lained laſuwad. Tuuled ja tormid tõuſewad ja wajuwad, tulewad ja lähewad. Eiðawad uhked laewad: algawad ja lõpetawad, ilmuvad ja kaowad.

Reſet merd ja wihaſeid laineid ſeiſab wahwalt üſſiſt ſaarekene.

Lainetel walgendawad purjeleſed, liuglewad paadileſed luſtilikult naljatawate ſõitjatega. Sahe dates metes karas-tawad endid ujujad. Ülewal õhus keerlewad kajatad.

Küſſeſtawatel juuli-kuu öödel, kui, mere kallastel looduse lõbu maitſes, iſtunud armastajad ja nende huuled õnne-joowastuſes ſuuandmiſeks koku ſulawad, ſiis on jälle metſa ääres orus udujoon, laintest koſtab taſane laſumine, taewa ſerwalt naeratab õnnelik kuu ja üle mere ja metſa hiilga-wad ſaladusliſed wälgu ſähwatufed.

Mäe poolt kuulduſ waiſne ſoſin, mida ſalajane tuul, kõiſijedes puunde latwes, armastajatele mereranda edaſi kannab. Seal ſoſiſtawad iſeſekſis neli hauda. Nad jutustawad inimeſe kiireſti kaduwaſt õnnest, üürifekſt eluſt. Nad kõnelewad inimeſe hinge lõpmata igatſuſeſt, milles peitub tung ilma järele, miſ piſarateta ja waluta, kuſ pole kurbtuſt ega lah-kumift, kuſ walitſeb igawene noorus, õnn ja armastuſ...

